

Bijlage 2: Migratie van schilders in Leeuwarden en Delft 1600-1680

2.1 Verantwoording data, afbakening en methode

2.1.1 Algemeen

In deze bijlage zijn gegevens verzameld over elke schilder die tussen 1600 en 1680 in Leeuwarden en Delft actief zijn geweest, toegespitst op migratie. De definitie van die hierop van toepassing zijn worden geduid in de algemene inleiding van de scriptie onder het kopje “Theoretisch kader en methode” (pagina 7-8). Voor Leeuwarden is een overwegend oranje kleurcode gebruikt, voor Delft een overwegend blauwe.

2.1.2 Afbakening

Voor de kwantitatieve analyse is in eerste instantie een zo breed mogelijke lijst opgesteld met alle informatie die beschikbaar is over de schilders die tussen 1600 en 1680 in Leeuwarden en Delft hebben gewoond. Deze informatie is beknopt weergegeven in de tekstvakken ‘Informatie over immigratie’ en ‘Informatie over emigratie’.

Eigen interpretaties zijn uitgelegd in de tabel. Mijn bronnen zijn als volgt na te zoeken: de feitelijke gegevens (uit alle kolommen) die zonder bron of voetnoot zijn genoemd, zijn afkomstig uit de database RKDartists en voor Leeuwarden uit het lexicon van schilder in Piet Bakker, *Gezicht op Leeuwarden: Schilders in Friesland en de markt voor schilderijen in de Gouden Eeuw* (Academisch proefschrift kunstgeschiedenis Universiteit van Amsterdam, 2008). Voor Delft is ervoor gekozen om de bronnen wel te noteren. Het werk van Montias is even belangrijk voor het onderzoek naar Delft als het werk van Bakker voor het onderzoek naar Leeuwarden, maar de gegevens zijn bij Montias volledig verspreid door het boek. Bakker heeft zijn beknopte gegevens in een lexicon geplaatst, waardoor ze makkelijk terug te vinden zijn.

Deze bronnen zijn gekozen als uitgangspunt, omdat het de meest recente en complete overzichtswerken over de schildersgemeenschappen van beide steden zijn. Omwille van de leesbaarheid en de lengte van het notenapparaat zijn deze bronnen niet in de voetnoten vermeld. De herkomst van overige gegevens kan worden getraceerd aan de hand van de voetnoten.

2.1.3 Schilders

De groep schilders die is onderzocht is per definitie incompleet. Het is niet goed mogelijk om de volledige grootte van een schildersgemeenschap te schatten, maar voor dit onderzoek is uitgegaan van alle beschikbare gegevens. Het is hierbij aannemelijk dat de goedkopere en praktische schilderkunst en het onderhoudswerk grotendeels onderbelicht is, gezien het geringe belang van het bewaren van deze gegevens.

De enige praktische afwijking van de eerder gestelde afbakening (zie Theoretisch kader en methode, pagina 7) is dat een aantal schilders door verbastering van namen mogelijk één persoon is geweest. Indien er geen gegevens van de eventuele schilder achter deze mogelijk verbasterde namen bekend zijn, heb ik ervoor gekozen hem of haar te beschouwen als de bekendere naam, indien daarover wel gegevens bekend zijn. Een specifiek geval dat niet in het onderzoek is opgenomen, is de schilder Werner van den Valckert. Het RKD meldt dat hij mogelijk in Delft werkzaam is geweest omdat een

Delftse aardewerkdecorateur met een gelijkaardige naam dezelfde persoon zou kunnen zijn als de bekendere Amsterdamse schilder Werner van der Valckert. Deze notie wordt echter door Montias verworpen op basis van de signatuur van beide personen.

2.1.4 Geboorteplaats

Het doel van de categorie 'geboorteplaats' is om te bepalen uit welke gemeenschap een schilder afkomstig was. De geboorteplaats is afgeleid van geboortebewijzen, doopregisters en overige documenten die een schilder in het begin van zijn of haar leven in een gemeenschap plaatsen. Overigens kan iemand uiteraard min of meer toevallig geboren zijn in een plaats waar zijn of haar ouders geen directe binding mee hadden.

2.1.5 Sterfplaats

Het doel van de categorie 'sterfplaats' is om de verblijfplaats van een schilder aan het einde van zijn leven aan te geven. Een goed gedocumenteerd gegeven is doorgaans de sterfdatum en -plaats van een schilder. Dit kan inzichten verschaffen over de laatste (werkzame) periode van een individu. Hypothesen over de sterfplaats van een schilder zijn aangegeven met een vraagteken. Uiteraard kan iemand ook overleden zijn in een plaats waar hij of zij geen binding mee had.

2.1.6 Jaren actief

Voor de categorie die de werkzame periode van een schilder aangeeft is in beginsel uitgegaan van de periode die het RKD hanteert. Bakker en Montias geven vaak meer context en noemen de primaire bronnen met jaartal. Aan de hand van die gegevens en de bronnen die het RKD noemt, zijn de jaartallen die het RKD noemt getoetst. Indien er in de database van het RKD of elders geen werk van de schilder in de onderzochte periode vindbaar is, is de periodisering met een vraagteken aangegeven. In deze gevallen is het wel zeker dat de schilder in de onderzochte periode actief is geweest in Leeuwarden of Delft, veelal door akten of in Delft via het archief van het Lucasgilde.

Als een schilder meerdere periodes in Leeuwarden of Delft actief is geweest, zijn de periodes gescheiden door een schuine streep.

2.1.7 Waarvandaan en waarheen?

In de categorie 'waarvandaan en waarheen' staat genoteerd waar schilders die naar de onderzochte steden vertrokken vandaan zijn gekomen en waar schilders die deze steden hebben verlaten heen zijn gegaan. Deze categorie is in de tabel genoteerd met '</>'. Wanneer een schilder naar of van Leeuwarden of Delft is gemigreerd, zijn de gegevens in chronologische volgorde van elkaar gescheiden met een schuine streep. Voor het overzicht: immigratie 1, emigratie 1/ immigratie 2, emigratie 2. Wanneer een van deze waarden ontbreekt, blijft de volgorde chronologisch: -, emigratie 1/Immigratie 1, emigratie 2.

2.1.8 Informatie over migratie

Voor het verwerken van de gegevens zijn de migratiemotieven van schilders ondergebracht in vijf categorieën (zie: Theoretisch kader en methode, pagina 9-10).

De categorieën voor dit onderzoek zijn:

- Economisch: hieronder vallen werkgelegenheid zowel binnen als buiten het schildersvak, schuld, financiële voordelen van een (andere) plaats en in één geval de aankoop van een huis door een ander persoon dan de schilder zelf.
- In de leer: deze categorie doelt op schilders die naar Leeuwarden en Delft kwamen om in de leer te gaan of Leeuwarden en Delft verlieten om ergens in de leer te gaan.
- Reis: hieronder vallen de culturele reizen van jongeren uit de bovenklasse, maar ook langere verblijven in het buitenland, mits de schilder terugkeerde naar de Nederlanden.¹
- Vlucht: hieronder vallen politieke vluchtelingen uit de Zuidelijke Nederlanden en financiële vluchtelingen die aan hun problemen probeerden te ontsnappen. Laatstgenoemde categorie gaat over schilders die hun schuldeisers ontvluchtten. Dit verschilt van de migranten uit de categorie Economisch-schuld, die elders gingen wonen om hun schulden af te betalen. In deze categorie is tevens het gedwongen vertrek van Matthijs Uytens opgenomen, die werd verbannen.
- Sociaal: hieronder vallen huwelijken als reden voor migratie, schilders die zijn verhuisd met hun ouders als kind en schilders die gebruik maakten van het bestaande netwerk aan professionele, familiale of vriendschappelijke banden dat migranten naar een plaats trekt (zie 'Theoretisch kader en methode').

In gevallen waar twee of meer van de bovenstaande categorieën bij een schilder zijn genoteerd, gaat het om schilders die meerdere keren gemigreerd zijn, of om schilders waarbij meerdere plausibele redenen te onderscheiden zijn.

---

¹ Scholten, Frits en Joanna Woodall, "Netherlandish artists on the move," *Netherlands Yearbook for History of Art/Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 63.1 (2013): 6-39.

2.2.1 Lijst migratie van schilders in Leeuwarden 1600-1680

Naam	Geboorteplaats	Sterfplaats	Jaren actief in Leeuwarden	</ >	Informatie over immigratie	Informatie over emigratie
Adriani, G (?)	Leeuwarden	Leeuwarden	1631-?	-	-	-
Albertsz, Michiel (?)	Stellingwerf	Leeuwarden?	1600-1610	Stellingwerf, -	Vermoedelijk werkgelegenheid/voorzieningen: Stellingwerf zal niet veel werkgelegenheid hebben gekend indertijd voor een schilder, gezien het toenmalige geringe schilderijenbezit in de provincie. ²	-
Andries, Philips (ca. 1580 –na 1619)	Kassel	Leeuwarden	1602-1620	Kassel, -	-	-
Backer, Jacob Adriaansz (1608-1657)	Harlingen	Amsterdam	1627-1632	Amsterdam, Amsterdam	Ging in de leer bij Lambert Jacobsz in Leeuwarden nadat zijn vader stierf.	Hij werd door Jacobsz naar Rembrandt in Amsterdam gestuurd om daar zijn opleiding af te ronden. ³ Hij hield banden met Friesland, maar bleef altijd woonachtig in Amsterdam. Hij stond bekend als een uitstekend schilder, dus het is waarschijnlijk dat hij in Amsterdam goed rond kon komen. ⁴
Bartels, Pieter (ca. 1611-in of na 1649)	Leeuwarden	Leeuwarden	1627-1649	-	-	-
Bartholomaei, Anthonio (?)	Venetië	?	1622	Venetië, Venetië?	Verbleef 7 maanden in 1622 bij Pieter Moll. Toen hij vertrok, ging hij “[...]herwerts goede kennisse ende verscheidene conversatie [...] gehad te hebben”. ⁵ Gezien de lengte van het verblijf en bovenstaande tekst gaat het hier waarschijnlijk om een kunstreis.	De periode in Leeuwarden was een tijdelijk verblijf, dus gaat het om een kunstreis. Vaak kwamen deze verblijven tot stand door middel van een (handels)contact tussen Venetië en Friesland, zodat de schilder al wist waar hij terecht zou komen en zodat hij makkelijk een onderkomen kon vinden. Mogelijk ging dit via

² Bakker, Piet, “Schilderkunst in Leeuwarden: samenhang en continuïteit,” in H. Oly en G. de Vries red., *Leeuwarden in de Gouden Eeuw* (Hilversum: Verloren, 2016), 181. Deze noot slaat uitsluitend op het geringe schilderijenbezit.

³ Karstkarel, Peter, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders, tekenaars en graveurs in Friesland tot 1875,” C.P. Hoekema, Peter Karstkarel en Ph.H. Breuker, *Eefhoff en zijn werk: Leven en werken van Wopke Eekhoff (1809-1880) stadsarchivaris van en boekhandelaar te Leeuwarden* (Leeuwarden: Friese Pers Boekerij bv, 1980), 119.

⁴ Houbraken, Arnold, *De Groote Schouburgh Der Nederlantsche Konstschilders En Schilderessen, Waar Van 'Er Vele Met Hunne Beeltenissen Ten Tooneel Verschynen, en hun Levensgedrag en Kunstwerken beschreven worden : Zynde Een Vervolg Op Het Schilderboek Van K. Van Mander Deel I*, (Den Haag: Swart, Boucquet en Gaillard, 1753, fotografische herdruk, Amsterdam: B. M. Israël, 1976), 336-338; Karstkarel, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland,” 119.

⁵ H.L. Straat, “Lambert Jacobsz, Schilder,” *De Vrije Fries* 28 (1928): 85.

						contacten uit Antwerpen of Amsterdam. ⁶ Misschien via Pieter de Valck?
Beerstraten, Jan Abrahamsz (1622-1666)	Amsterdam	Amsterdam	1660	Amsterdam, Amsterdam	Maakte een reis door Friesland, maakte schetsen van stadsgezichten in de sneeuw. Heeft veel werken in Friesland gemaakt, maar gezien zijn reizen naar andere gebieden in de Nederlanden, had hij geen speciale aandacht voor Friesland. ⁷	Doorreis.
Biltius, Jacob (1633-1681)	Den Haag	Bergen op Zoom	Na 1670?	Antwerpen, Bergen op Zoom?	-	-
Bock, Folckert (1632-1694)	Dokkum	Leeuwarden	1647-1694	Dokkum, -	Vermoedelijk te groot geworden voor de markt van Dokkum (de admiraliteit was er weg sinds 1645), hij kreeg in 1686 in Groningen de opdracht om het Gronings ontzet te schilderen. Schilderde daarnaast cavaleriestukken. ⁸	-
Boelema de Stomme, Marten (1611-1644)	Leeuwarden	?	?-1644	-, Haarlem/ Haarlem, Haarlem	-	Ging in de leer bij Willem Claesz. Heda.
Bos, Lambert Ariens van den (voor 1603-na 1648)	Leeuwarden	Leeuwarden	1610-1648	-	-	-
Brakenburgh, Richard (1650-1702)	Haarlem	Haarlem	1670-1687/1690 (bezoek)	Haarlem, Haarlem	Was op zijn twintigste al klaar met zijn opleiding, vestigde zich vermoedelijk in Leeuwarden om zich als jonge kunstenaar te ontwikkelen. ⁹	Verband met de voorgedij die hij kreeg over de kinderen van zijn schoonzus, hij was erg succesvol maar verhuisde datzelfde jaar terug naar Haarlem. Hij had nog wel financiële banden met Leeuwarden.
Bredael, Jan (1625-1682)	Amsterdam	Leeuwarden	1646, 1647, 1649-1682	Utrecht, Utrecht/ Utrecht, -	Zijn vader vluchtte naar Friesland wegens schulden, waar hijzelf in 1646 een portretopdracht had van de Schwartzenbergs. Hij trouwde een jaar later met een Leeuwarder	Hij heeft een deel van zijn opleiding genoten in Leeuwarden en is daarna tijdelijk teruggegaan naar Utrecht.

⁶ Di Lenardo, Isabella, "Carlo Helam, merchant patron and collector, and the role of family ties in the Antwerp-Venice migrant network," *Netherlands Yearbook for History of Art/Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 63.1 (2013): 324-347.

⁷ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 130-131.

⁸ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 133.

⁹ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 128-129.

					meisje dat hij daar had leren kennen. Hij genoot er overigens een deel van zijn opleiding.	
Broersma, Hans Obbes (1637-voor 1681)	Leeuwarden	Leeuwarden	1658-1679	-	-	-
Campen, Philippus van (ca. 1610-na 1660)	Leeuwarden	Leeuwarden	1625-1660	-	-	-
Carré, Franciscus (1630-na 1669)	Antwerpen/"Vrie slant" ¹⁰	Leeuwarden ¹¹ of Holland	1664-1669	Den Haag, Amsterdam ¹²	Verhuisde rond 1660 naar Leeuwarden. ¹³ Kreeg rond 1664 opdrachten van Friese stadhouder Willem Frederik.	Tot zijn dood woonachtig in Leeuwarden of teruggekeerd naar zijn Haagse clientèle. Volgens Van Gool is hij naar Amsterdam vertrokken. Van Gool suggereert eveneens dat Carré na het overlijden van Willem Frederik nog enige jaren onder Prinses Albertina heeft gewerkt, maar dat hij vrij snel naar Amsterdam trok, waar hij zou zijn overleden. ¹⁴ Ook de geboorte van zijn zoon Hendrik wordt in Amsterdam geplaatst, wat zou wijzen op een verblijf daar. ¹⁵
Carré, Hendrik (1656-1721)	Amsterdam	Den Haag	1669-1683	Amsterdam, Groningen/ Groningen,	In de leer bij Juriaen Jacobsz. Later bij Jaques Jordaens. ¹⁷ Hij kreeg opdrachten van het stadhouderlijk hof. Hem werd "een Vendel door de Prinsesse Albertina [...] aangeboden". ¹⁸	Van Gool geeft aan dat Carré in 1672 heeft meegevochten in het Gronings Ontzet. Later trok hij eerst naar Amsterdam en daarna naar Den Haag. ¹⁹ Getrouwd in 1683 in Den Haag en daar gebleven.

¹⁰ Van Gool, Johan, *De Nieuwe Schouburg der Nederlantsche Kunschilders en Schilderessen: Waer in de Levens- en Kunstbedryven der tans levende en reets overleedene Schilders, die van Houbraken, noch eenig ander Schryver, zyn aangeteekend, verhaelt worden, Boek I* (Den Haag: 1750, fotografische herdruk, Soest: Da Vaco Publishers, 1971), 64-65.

¹¹ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 128.

¹² Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 64-65.

¹³ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 128.

¹⁴ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 64-65.

¹⁵ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 122.

¹⁷ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 123.

¹⁸ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 123.

¹⁹ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 122-124.

				Amsterdam of Den Haag ¹⁶		
Castlanis, Aggeus Johannes (ca. 1580-1630)	Dokkum	?	1621	Dokkum, Franeker	Hij was werkzaam in steden rondom Leeuwarden, maar was duidelijk meermaals aanwezig in de hoofdstad voor opdrachten. Hij trouwde in Leeuwarden in 1621. ²⁰	Kreeg opdrachten van het stadsbestuur in Franeker. Is later nog in Emden geweest, maar kwam vrij snel terug. Dit past in het beeld van de Nederlandse kunstenaar die in deze periode door Europa trekt uit nieuwsgierigheid. ²¹ Karstkarel merkt tevens op dat Castlanis exemplarisch is voor de reislustige kunstenaars van het begin van de zeventiende eeuw. ²² Vertrok naar de overkant van de Zuiderzee, maar vluchtte daar vermoedelijk weg voor schuldeisers.
Christiaens, Daniël (ca. 1590-na 1620)	Leeuwarden	Leeuwarden	1610-1630?	-	-	-
Clerq, Hans Hansz. de (voor 1580-1611)	Mechelen	Leeuwarden	1598?-1611	Mechelen, -	Zijn vader werd in 1592 conciërge aan het stadhouderlijk hof, waarschijnlijk gevlucht voor de politieke situatie in de Zuidelijke Nederlanden. Was in de leer bij Adriaen van der Linde en trouwde met Van der Lindes stiefdochter. ²³	-
Collenius, Herman (1650-ca. 1722)	Kollum	Groningen	1666-1669	Kollum, Italië	Vermoedelijk vanuit Kollum naar Leeuwarden getrokken voor werkgelegenheid en om in de leer te gaan (16 jaar oud bij aankomst in Leeuwarden, 19 jaar bij zijn vertrek). Hij heeft er volgens Karstkarel enige jaren gewoond. ²⁴	Bij zijn verblijf in Italië is geen werkadres genoteerd, en gezien zijn verhuizing naar Groningen in 1669, gaat het vermoedelijk om een (korte) kunstreis. ²⁵
Croos, Jacob Pietersz. van der	Den Haag	Leeuwarden	1667-1672	Den Haag, Amsterdam/	Trouwde in Leeuwarden, bleef gedeeltelijk in Amsterdam. Kende Casparus Hoomis en Emanuel Murant: Hij had een schuld bij de zus	Reisde heen en weer tussen Amsterdam en Leeuwarden. Gebaseerd op boedelinventaris uit 1682.

¹⁶ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 124.

²⁰ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 118.

²¹ Scholten, "Netherlandish artists on the move," 15-17.

²² Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 118.

²³ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 116-117.

²⁴ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 132.

²⁵ 'Hermannus Pieters Collenius,' Universiteit van Amsterdam (Ecartico), geraadpleegd 16 mei 2021, <http://www.vondel.humanities.uva.nl/ecartico/persons/1943>.

(ca. 1642-na 1683)				Amsterdam, -	van de eerstgenoemde in Amsterdam uitstaan en hij zat regelmatig met Murant bij Hoomis aan de toog. ²⁶	
Dircks, Ulrick (ca. 1590-na 1645)	Woerden	Leeuwarden	1618-? 1637-na 1645	Woerden,-	Hij trouwde met een meisje uit Leeuwarden in 1618, verhuisde daar later heen, werd pas burger in 1637. ²⁷	-
Doeckes, Albert (?)	Sneek?	?	Ca. 1655		-	-
Dowe, Douwe Juwes de (1608-voor 1663)	Leeuwarden	Leeuwarden	1623-1661	-	-	Mogelijk in Delft in de leer geweest bij Dirck Reiniersz. van der Douw.
Everts, Wolter (1624-na 1664)	Leeuwarden?	Leeuwarden	Ca. 1655	-	-	-
Feddes van Harlingen, Pieter (ca. 1586-1623)	Harlingen	Leeuwarden	1611-1623	Harlingen, -	Gezien zijn vaardigheid (hij kreeg 1620 de eerbare opdracht om de lijkstatie van Willem Lodewijk te vereeuwigen en zijn werk werd in een taxatie in 1619 verreweg als hoogste gewaardeerd ²⁸), is het aannemelijk dat Feddes voor Leeuwarden koos om dichterbij de patronage van de rijkere burgerij te wonen (de admiraliteit kwam pas in 1645 naar Harlingen). ²⁹ Hij kocht er een huis in 1611. ³⁰ Hij overleed onder armoedige omstandigheden. ³¹	-
Flinck, Govert (1615-1660)	Kleef	Amsterdam	1629-1631	Kleef, Amsterdam	Hij kwam met de schilder Lambert Jacobsz mee, die hem in de leer nam na een bezoek aan Kleef als predikant. Jacobsz startte hiermee de opleiding van Flinck.	Flinck maakte, zoals bekend, zijn opleiding af onder Rembrandt van Rijn.
Geest, François de (ca. 1635-voor 1712)	Leeuwarden	Leeuwarden	1655-1712	-	-	-

²⁶ Bakker, Piet, *Gezicht op Leeuwarden: Schilders in Friesland en de markt voor schilderijen in de Gouden Eeuw* (Academisch proefschrift kunstgeschiedenis Universiteit van Amsterdam, 2008), 109.

²⁷ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 117.

²⁸ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 120.

²⁹ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 90.

³⁰ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 120.

³¹ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 75.

Geest, Julius de (1638-1699)	Leeuwarden	Leeuwarden	1661-1699	-, Antwerpen/ Den Haag, -	Maakte gebruik van het netwerk van zijn vader, en werd door Wybrand van der Geest actief aanbevolen bij zijn eigen klantenkring. Trouwde in Leeuwarden in 1667. ³²	Ging in de leer in Antwerpen bij Erasmus Quellinus in 1657.
Geest, Wybrand de (1592-na 1660)	Leeuwarden	Leeuwarden	1611 / 1621-1659	-, Utrecht/ Rome, -	Terug in Leeuwarden werd hij beschouwd als de meest kundige schilder in Friesland, een imago dat nog steeds overeind staat (met uitzondering van Alma Tadema). Door zijn goede contacten met de adel en het stadhouderlijk hof in de provincie, had hij meer dan voldoende werk. Hij sprak op min of meer gelijke voet met de adellieden en de stadhouder van Friesland, die hem duidelijk respecteerden. Hij trouwde in 1622 te Leeuwarden met een nicht van Saskia Uilenburg, de latere vrouw van Rembrandt. Mede via haar oom, kunsthandelaar Hendrick Uilenburg (broer van Rombout Uylenburg), bestond er contact tussen Van der Geest en Amsterdam, en mogelijk zelfs met een jonge Rembrandt. ³³ De tak van de familie Uilenburg waar Saskia uit afkomstig is woonde overigens ook in Leeuwarden.	Ging in de leer bij Abraham Bloemaert in 1613. Trok later naar Rome op een kunstreis, wat erg populair was onder jongeren uit de Nederlanden van een zekere stand of een zeker talent. ³⁴ Hij bevond zich onder de Nederlandse artiesten die de Bentvueghels oprichtten, onder de bentnaam "De Friessche Adelaer", omdat zijn kunst zo'n hoge vlucht nam. ³⁵
Gewalt, Aernout (1609-na 1637?)	Leeuwarden	Leeuwarden	1634-1640?	-, Delft/ Delft, -	-	Ging in de leer bij Harmen van Bolgersteijn.
Gheringh, Antoon (ca. 1630-1668)	Duitsland	Antwerpen	1640-1650	Duitsland, Antwerpen	Had een baan als tekenleraar bij het Burgerlijk Weeshuis.	
Harings, Matthijs (ca. 1593-ca. 1667)	Leeuwarden	Leeuwarden	1611 ³⁶ -1666	-	Heeft stadhouder Willem Frederik geportretteerd.	-

³² Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 132.

³³ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 126-127.

³⁴ Scholten, "Netherlandish artists on the move," 15-17.

³⁵ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 126.

³⁶ Hofstede de Groot, Cornelis, "Het vriendenalbum van Wijnand Simonszoon de Geest," *Oud Holland* 7 (1889): 238.

Harinxma, Haring van (1604-1669) ³⁷	Doesburg ³⁸	Heeg ³⁹	Ca. 1626-1646 ⁴⁰	?, Italië/Italië, Emden/ Emden, - ⁴¹	Was na 1626 in Leeuwarden nadat hij terugkwam uit Italië. ⁴² Gezien adellieden meerdere huizen bezaten, is het niet goed te achterhalen wanneer Harinxma precies in Leeuwarden aanwezig was, maar hij heeft de stadhouder geportretteerd en was lange tijd actief aan het hof als "Captein". ⁴³	Maakte rond 1626 een kunstreis naar Italië. ⁴⁴ Hij verhuisde in 1646 naar de Harinxmastate in Heeg nadat hij terugkwam na een militaire plaatsing in Emden. ⁴⁵
Heer, Gerrit Adriaensz de (1606-1670)	Leeuwarden	Amsterdam	Voor 1646	-, Groningen/ Groningen, Amsterdam	-	Hij werd bierverkoper en schilder in Amsterdam. Het RKD meldt ook nog activiteit in Groningen in 1634. Hij was bedreven en succesvol als schilder en glasschilder. ⁴⁶ Broer van Margareta de Heer.
Heer, Magareta de (voor 1603-voor 1665)	Leeuwarden	Leeuwarden	1620-1658	-, Groningen/ Groningen, -	Gezien de hoge waardering van haar werk in leven en dood, is het waarschijnlijk dat het rijkere gewest Friesland beter aansloot bij de afzetmarkt van het schildersechtpaar De Heer/Nyhoff (zie Nyhoff, Andries Pieters).	-
Heijmans, Johannes (ca. 1640-1680)	Venlo	Leeuwarden	1670-1680	Venlo, -	Trouwde tweemaal met Leeuwarder vrouwen uit goede milieus vanaf 1670 (hij arriveerde als weduwnaar). Hij is in Leeuwarden terechtgekomen door de militaire achtergrond van zijn familie: Leeuwarden was een garnizoensplaats (net als Venlo) en zijn broer Symen was luitenant in een Fries regiment. Hij was erg succesvol als portretschilder. ⁴⁷	-

³⁷ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 97.

³⁸ Moser, Nelleke, "De kapitein in zijn labyrint: Het veelzijdige schrijverschap van Haring van Harinxma (1604-1669)," *De Zeventiende Eeuw 20* (2004): 143.

³⁹ Moser, "De kapitein in zijn labyrint", 143.

⁴⁰ Gebaseerd op de levensloop zoals die wordt uiteengezet in: Moser, "De kapitein in zijn labyrint", 143-159; Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 97.

⁴¹ Gebaseerd op de levensloop zoals die wordt uiteengezet in: Moser, "De kapitein in zijn labyrint", 143-145.

⁴² Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 97.

⁴³ Moser, "De kapitein in zijn labyrint", 158.

⁴⁴ Moser, "De kapitein in zijn labyrint", 143-145.

⁴⁵ Moser, "De kapitein in zijn labyrint", 143-159.

⁴⁶ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 134.

⁴⁷ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 72-73.

Heijmans, Mathias (ca. 1583-1634)	Groningen	Leeuwarden	1590-1634	Groningen, -	Zijn vader werd griffier van het Hof van Friesland. Hij verhuisde mee als kind.	-
Heijmans, Timan (ca. 1618-na 1649)	Leeuwarden	?	Ca. 1635-1649	-	Zoon van Mathias Heijmans.	-
Heins, Bartel (ca. 1590- na 1644)	Leeuwarden	Leeuwarden	Ca. 1610-1644	-	-	-
Holwerda, Pyter Thyssen (1646-1689)	Leeuwarden	Leeuwarden	Ca. 1680	-	-	-
Hoomis, Casparus (1630-1677)	Amsterdam	Leeuwarden	1660-1677	Wenen, -	Van hem wordt het laatste vernomen in Keulen, op weg naar Wenen dertien jaar voor hij in Leeuwarden aankomt. Hij is daar koopman, herbergier en schilder. Trouwt er pas later. Zijn komst naar Leeuwarden is deels verklaarbaar door een eerder verblijf van zijn stiefvader Anthony Waterloo in de Friese hoofdstad. ⁴⁸	-
Horn, Artus de (1619-na 1663)	Amsterdam	Leeuwarden	Voor 1649/1652-1663	Amsterdam, Groningen/ Groningen, -	Gezien zijn broertje Dirck de Horn zeven jaar later in Leeuwarden wordt geboren, is het aannemelijk dat Artus met zijn ouders naar Leeuwarden verhuisde. Trouwde in 1652 in Leeuwarden en is er overleden. Zoon van Ulrick Dircks.	-
Horn, Dirck de (1626-ca. 1685)	Leeuwarden	Leeuwarden	1656-1671	-	-	-
Horn, Pieter de (1639-1673)	Leeuwarden	?	Ca. 1660	-	-	-
Huysum, Jan van (1643-1654)	-	Huysum? Hij heette Jan Tieerds in Leeuwarden in 1643 en zijn kinderen en kleinkinderen	1643-1654	-	-	-

⁴⁸ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 108-109.

		heette ook Van Huysum.				
Innes, Heere (?)	-	-	1630-1640	-	-	
Jacobsz, Juriaen (1624-ca. 1685)	Hamburg	Leeuwarden	1665-1685	Amsterdam, -	Was naar Amsterdam getrokken vanwege handelscontacten, maar raakte daar in de schulden, ondanks veel en relatief prestigieuze opdrachten. Vertrok naar Leeuwarden vlak nadat hij een afspraak had gemaakt met zijn schuldeisers. Het goedkopere leven in Leeuwarden lijkt hier als reden aanwijsbaar. Houbraken meldt overigens dat Jacobsz opdrachten voor de "Prins" heeft gemaakt, wat zou betekenen dat hij in Leeuwarden opnieuw werk had gevonden. ⁴⁹	-
Jacobsz, Lambert (ca. 1595-1636)	Amsterdam	Leeuwarden	1620-1629/ 1629-1636	Amsterdam, Kleef/ Kleef, Hoorn/ Hoorn, -	Hij vestigde zich na een studiereis door Italië in Leeuwarden, waar hij trouwde met een Leeuwarder dochter. ⁵⁰ Hij heeft er een lucratieve kunsthandel in Hollandse en Friese kunst opgezet met zijn contacten in Amsterdam. Woonde in de Koestraat in Amsterdam, waar later Casparus Hoomis werd geboren ⁵¹ .	Als doopsgezinde is hij naar Kleef gereisd om een dienst te leiden aldaar. Hij nam Govert Flinck mee terug naar Leeuwarden. Later stuurde hij Jacob Backer en Govert Flinck door naar Amsterdam om bij Rembrandt in de leer te gaan. ⁵²
Jacobsz, Willem (ca. 1580-1636)	Leeuwarden	Leeuwarden	Ca. 1615	-	Vermoedelijk niet elders gewoond, maar hij is in 1620 in Leeuwarden gedaagd voor het verkopen van in Amsterdam aangeschafte schilderijen. Het kan ook dat deze van een handelaar kwamen, maar het illustreert de handel tussen beide gewesten en wordt daarom hier opgenomen.	Handelsreis.
Jans, Roelef (1606-na 1632)	Leeuwarden	?	Ca. 1630	-	-	-
Linde, Adriaen van der (ca. 1590-1609)	Brugge	Bolsward	1590-1605	Holland?, Bolsward	Vermoedelijk gevlucht voor politieke onrust, is in 1588 in Tiel getrouwd. Volgens Karstkarel in deze periode in Holland actief geweest. ⁵³	Er is voor hem een huis in Bolsward gekocht in 1605 door boekdrukker Jan Lamrinck.

⁴⁹ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel II*, 49-50.

⁵⁰ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 118.

⁵¹ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 108.

⁵² Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 119.

⁵³ Karstkarel, Peter, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders," 116.

Loon, Jan van (ca. 1585-voor 1629)	Leeuwarden	Leeuwarden	Ca. 1620	-	Reisde op en neer naar Amsterdam om te handelen in schilderijen. ⁵⁴ Zwager van David Vinckbooms. ⁵⁵ Familie van Willem van Loon?	-
Loon, Willem van (1591-1632)	Leeuwarden	?	1610-1620	-, Parijs/ Parijs, Amsterdam	Kwam terug van een reis naar Parijs. Parijs lag op de route van de Grand Tour en was een van de belangrijkste plaatsen (na Rome) om aan te doen, zeker voor kunstenaars. ⁵⁶ Aangezien Van Loon samen in de leer was met Van Der Geest, die op dat moment onderweg was naar Rome via Parijs, is het mijns inziens waarschijnlijk dat Van Loon bezig was aan een <i>Groote Tour</i> .	Korte(?) reis naar Parijs in 1615, waar hij een bijdrage levert aan het Album Amicorum van Wybrand van der Geest. Daarna naar Amsterdam verhuisd in 1621, waar hij na twee jaar weer vertrokken was. Neef van David Vinckbooms, die in Amsterdam werkzaam was. ⁵⁷
Lust, Abraham de (?-1694)	Amsterdam?	Leeuwarden	1659-1694	Lyon of Amsterdam, -	Hij heeft veel adellijke opdrachten gekregen. Gezien de eerste documentatie van De Lust in Leeuwarden in 1659 (hij moest op de hoogte worden gesteld van een belangrijk staatsman in Friesland) is het waarschijnlijk dat hij vroeg contacten had in de hogere kringen van Friesland en daardoor in het gewest werkzaam was. Hij zou misschien in 1656 nog in Lyon zijn geweest. Latere schilder voor de Friese Nassau's.	-
Mancadan, Jacob Sibrandi (1602-1680)	Minnertsgea	Tjerkgaast	1644-1669	Franeker, Siegerswoude	Een van de meest succesvolle schilders en zakenmensen uit de provincie indertijd. Na zijn burgemeesterschap in Franeker verhuisde hij naar Leeuwarden. Gezien zijn vele grondbezit door de hele provincie, is het aannemelijk dat hij primaire en secundaire woonhuizen onderhield. Als schilder zal hij voornamelijk de markt in Leeuwarden hebben bediend vanaf 1644. Hij is eerder nog mogelijk in de leer geweest bij Lambert Jacobsz in Leeuwarden. ⁵⁸	Ontbreekt in 1626 op schuldbekentenissen van zijn vader. De eerstvolgende documentatie van Mancadan in Friesland komt uit juni 1634. In die periode is hij vermoedelijk op reis naar Italië geweest. ⁵⁹

⁵⁴ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 106.

⁵⁵ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 111.

⁵⁶ Huisman, Gerda C., "Dulcia non meruit qui non gustavit amara': De *Groote Tour* van Tjepcke van Eminga, 1678-1682," in H. Oly en G. de Vries red., *Leeuwarden in de Gouden Eeuw* (Hilversum: Verloren, 2016), 165-181.

⁵⁷ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 117.

⁵⁸ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 130.

⁵⁹ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 130.

Meer, Simon Joannis van der (ca. 1620-na 1673)	Drachten	Leeuwarden	Ca. 1650	Drachten?, -	Niet zeker, vermoedelijk kwam hij uit Drachten, zijn geboorteplaats. Drachten was destijds een klein veendorp aan de Dracht, wat betekent dat er voor een schilder nagenoeg geen werk zal zijn geweest. Hij is dus waarschijnlijk naar Leeuwarden vertrokken om dichter op zijn clientèle te zitten.	-
Meester van het adie Lambertszportret (?)	?	?	1592-1608	-	-	-
Meester van de aaneengestrengelde AE (?)	?	?	1621-1643	-	-	-
Meester van de driekwartfiguren (?)	?	?	1635-1650	-	-	-
Meester van de Schwartzenberg-portretten (?)	?	?	Ca. 1640	-	-	-
Meinerdtsma, Dominicus (ca. 1650-1694)	Leeuwarden	Leeuwarden?	1670-1694	-	-	-
Meijnerts, Pieter (voor 1629-na 1680)	Leeuwarden?	Leeuwarden?	1650-1680?	-	-	-
Merck, Johannes Gerrits van der (?)	Franeker?	Leeuwarden?	Ca. 1630	Franeker, -	-	-
Michels, Pieter (ca. 1600-na 1669)	Groningen?	Leeuwarden?	1625-1669	Groningen?, -	Zijn familie was hecht betrokken bij het Friese stadhoudelijke hof. Hij verrichtte werkzaamheden vergelijkbaar met de taken van de Landschapschilder.	-
Moll, Pieter (ca. 1587-na 1650)	Sneek	Sneek	1616-1629	Sneek, Sneek	Trouwde in Leeuwarden met een Amsterdamse in 1616, werd burger in 1617. Familielid Hanso Moll was vermoedelijk een	Hij kreeg in 1629 een militaire functie in Sneek, evenals opdrachten van de Martinikerk en het stadsbestuur van Sneek.

					betere schilder, maar bleef interessant genoeg in Sneek. ⁶⁰	
Monsma, Hermanus (voor 1640-1687)	Leeuwarden?	Leeuwarden	1630? ⁶¹ , 1660-1687	-	-	-
Murant, Emanuel (1622-ca. 1700)	Amsterdam	Leeuwarden	1667-1700	Naarden, -	Hij woonde in 1665 in Naarden bij zijn oom en tante. Na het overlijden van zijn vrouw verhuisde hij binnen enkele jaren naar Leeuwarden, waar hij in 1667 opdook. ⁶² Hij trouwde er in 1670. Houbraken zegt over Murant: "Inzonderheid was zyn Konst in Vriesland gewild: daar hy met'er woon naar toe trok". ⁶³ Hij lijkt dus de markt voor zijn werk te hebben opgezocht. Kende Casparus Hoomis en zat met regelmaat bij zijn herberg aan de toog met Jacob van der Croos. ⁶⁴	-
Nulck, Leendert (1649-na 1704)	Leeuwarden	Leeuwarden	1670-1704	-	-	-
Nieuhoff, A.R. (?)	?	?	1655-1675	-	-	-
Nyhoff, Andries Pieters (ca. 1600-na 1665)	Leeuwarden	Leeuwarden	1645-1665	-, Groningen/ Groningen, -	Gezien de vaardigheid van Nyhoff en De Heer, zal het rijkere gewest Friesland vermoedelijk meer opdrachten van het kaliber van Nyhoff en De Heer hebben gehad. Portretteerde verscheidene leden van de Friese adel. ⁶⁵	Getrouwd met de Friese schilderes Margareta de Heer. Het RKD geeft aan dat Nyhoff in Gorinchem actief is geweest, maar dat is een fout: het paar heeft in de genoemde jaren (1635-1645) in Groningen gewerkt. ⁶⁶
Panser, Joachim (?)	?	?	Ca. 1640	Dokkum, Dokkum	Trouwde in Leeuwarden in 1640.	Ondertrouwde in 1640 in Dokkum, werd daar genoteerd als "mr schilder van Leeuwarden". Hij trouwde in hetzelfde jaar in Leeuwarden. Het is door de formulering van bovenstaande notitie waarschijnlijk dat hij enig werk in Leeuwarden heeft geproduceerd.

⁶⁰ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 117-118.

⁶¹ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 118.

⁶² Bakker, Piet, "Schilderkunst in Leeuwarden," 205.

⁶³ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel II*, 102.

⁶⁴ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 109.

⁶⁵ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 134.

⁶⁶ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 203.

Pee, Emanuel van (1613-1664)	Rotterdam	Leeuwarden	Voor 1664	Amsterdam, -	Hij was in zijn periode in Leeuwarden vermoedelijk al geen schilder meer, aangezien hij erg bijziend was. Hij zette eerst in Amsterdam een kunsthandel op en blijkbaar later in Leeuwarden. ⁶⁷	
Pellekum, Mattheus (ca. 1630-1679)	Haarlem	Amsterdam	Ca. 1660	Haarlem/Amsterdam, Amsterdam	Tijdelijk in Leeuwarden verbleven, hij was begunstigd met opdrachten van stadhouder Willem Frederik. Heeft bij andere adellijke families ook opdrachten gekregen.	Is in Holland blijven wonen bij zijn rijkere clientèle.
Pers, Jacques (?)	?	?	Ca. 1622	-	-	-
Pheltes, Pieter (?)	?	?	Ca. 1610	-	-	-
Potma, Jacob (ca. 1610-1684)	Workum	München	1630-1650?	Workum, München	Trok vermoedelijk naar Leeuwarden om in de leer te gaan. Houbraken wijst Wybrand van der Geest aan als leermeester. ⁶⁸	Hij werd hofschilder bij de Beierse keurvorst. Volgens Houbraken aan het hof van Wenen. ⁶⁹ Karstkarel geeft opheldering: Potma trok met de keurvorst van Beieren naar Wenen. ⁷⁰
Revers, Johannes (ca. 1635-voor 1679)	Leeuwarden	Leeuwarden	1655-1679	-	-	-
Ritsma, Jacobus (ca. 1618-1658)	Zuidwende	Groningen	1644-1647	?, Amsterdam	Trouwde in 1643 in Leeuwarden en verhuisde een jaar later.	Hij verliet Leeuwarden nadat hij meerdere appartementen die hij had laten bouwen verkocht. Het lijkt hier te gaan om een opportunistische verhuizing nadat hij een financiële meevaller had. Hij raakte uiteindelijk in grote financiële problemen en verhuisde naar Groningen. ⁷¹
Roeleffs, Jan (ca. 1580-1624)	Leeuwarden	Leeuwarden	1600-1624	-	-	-
Ruts, Adriaen Cornelisz. (1570-1616)	Bremen	Leeuwarden	1597-1616	Amsterdam, Danzig/ Danzig, -	De familie Ruts kwam uit Mechelen en is gevlucht voor de Spaanse Inquisitie. Ze zijn meermaals verhuisd. Adriaen trouwde in 1593 in Amsterdam en verhuisde kort daarna naar Leeuwarden. Hij werd burger in 1597. Mogelijk kon hij moeilijk concurreren in Amsterdam: hij	-

⁶⁷ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel III*, 84-85.

⁶⁸ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 149.

⁶⁹ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 149.

⁷⁰ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 133.

⁷¹ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 76-78.

					is in Leeuwarden gedaagd omdat een portret niet goed genoeg zou lijken. Hij won de rechtszaak. Later volgens Karstkarel opdrachten voor het stadhoudelijk hof uitgevoerd. ⁷²	
Ruts, Cornelis Cornelisz. (ca. 1570-1604)	Bremen	Leeuwarden	1600-1607	Hoorn, -	Trouwde in Leeuwarden in 1600. Hij werd een jaar later burger van de stad. Broer van Adriaen Ruts.	-
Salle, Jan Urbeijns de (?-na 1626)	Den Haag	Leeuwarden?	1599-1626	Den Haag, -	Trouwde in Leeuwarden in 1599. Hij werd burger in 1601.	-
Schick, Pieter (1632-1683)	Wormer	Leeuwarden	1660-1683	Franeker, -	Hij was al enkele jaren actief als portrettekenaar in de provincie (hij heeft professoren in Franeker geportretteerd) ⁷³ . Hij heeft in zijn tijd in Leeuwarden de Schwartzbergers en leden van het Stadhoudelijk hof heeft geportretteerd. Vermoedelijk had hij een reputatie verworven en kreeg hij opdrachten van een rijkere clientèle. Dat zou de stap naar Leeuwarden kunnen verklaren.	-
Schijndel, Bernardus van (1649-1706)	Weesp	Haarlem	1671-1696	Weesp of Rotterdam ⁷⁴ , Haarlem	Trouwde in 1671 in Leeuwarden. Hij werd burger in 1672.	Houbraken zegt over Van Schijndel: “[...] hy was een Haarlemmer”. ⁷⁵ Als dit accuraat is en Van Schijndel eerder in Haarlem heeft gewoond, is het logischer dat hij terugkeerde. Daarnaast zegt Houbraken dat Van Schijndel vermogend was en dat zijn vrouw als weduwe in rijkdom in Leeuwarden heeft geleefd. ⁷⁶ Dat zou passen in het beeld dat vermogende en succesvolle schilders Leeuwarden kunnen verlaten.
Schotanus, Livius (?)	?	?	Ca. 1650	-	-	-

⁷² Karstkarel, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland,” 116.

⁷³ Karstkarel, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland,” 129.

⁷⁴ Karstkarel, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland,” 132.

⁷⁵ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel III*, 383.

⁷⁶ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel III*, 383.

Schotanus, Petrus (1610-ca. 1674)	Dronrijp	Leeuwarden	1637-1650/1669-1674	Britswerd ⁷⁷ , Amsterdam/Dronrijp, -	Hij trouwde met de dochter van de burgemeester van Leeuwarden in 1637. Hij kwam na zijn vertrek (zie emigratie hiernaast) terug naar Dronrijp in 1665, om even later uiteindelijk toch weer een huis in Leeuwarden te kopen.	Succesvol schilder en zakenman. Hij had in ieder geval de financiële middelen om te vertrekken.
Sibrandsz, Jelle (1642-1697)	Leeuwarden	Sneek?	1655-1665	-, Rome/Rome, Sneek	Hij is volgens Houbraken in de leer geweest bij Bernardus van Schijndel. ⁷⁸ Hij keerde later uit Rome terug en ging in de leer bij Gerardus Wigmana. ⁷⁹	Heeft enkele jaren in Rome verbleven. Was net als Wybrand van der Geest lid van de Bentvueghels, onder de bentnaam: "Wat Nieuws".
Simons, Jochum (?)	?	?	Ca. 1640	-	-	-
Stomme, Jan Jansz. de (ca. 1615-1658)	Franeker	Groningen	Ca. 1640	Franeker, Amsterdam? /Amsterdam?, Groningen	Deze schilder zou in de leer zijn geweest bij Wybrand de Geest, en Bakker suggereert dat hij voor 1643 nog enkele jaren in Leeuwarden heeft gewerkt. ⁸⁰	Hij zou bij Rembrandt in de leer zijn geweest. Hij heeft vanaf 1643 als portretschilder in Groningen gewerkt.
Tempel, Abraham van der (1622-1672)	Leeuwarden/Leiden? ⁸¹	Amsterdam	1636	-, Amsterdam	Zoon van Lambert Jacobsz. Heeft later opdrachten van de stadhouder Willem Frederik ontvangen.	In de leer geweest bij Jacob Backer in Amsterdam, de vroegere leerling van zijn vader. Hij was daar toen zijn ouders in 1636 overleden aan de pestepidemie en is nooit naar Leeuwarden teruggekeerd. Gezien zijn leeftijd (ca. 14) toen zijn ouders overleden, zal hij wellicht nog geen hechte band met Leeuwarden als gemeenschap hebben gehad en zijn opleiding hebben vervolgd in Amsterdam, waar hij die band mogelijk wel heeft ontwikkeld. Hij kreeg later nog opdrachten van stadhouder Willem Frederik.
Thonis, Sicke (?)	?	?	Ca. 1635	-	-	-
Uytens, Matthijs (?)	Dordrecht	?	Ca. 1664	Amsterdam, -	Hij had vlak voor hij in Leeuwarden opdook in Amsterdam een schilderij 'gekocht' voor tien	Hij is in 1664 in Leeuwarden veroordeeld voor godslastering. Hij werd veroordeeld tot een publieke geseling, het doorbranden van zijn tong en eeuwige verbanning uit het gewest

⁷⁷ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 125.

⁷⁸ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel III*, 383.

⁷⁹ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 132.

⁸⁰ Bakker, "Schilderkunst in Leeuwarden", 185.

⁸¹ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek I*, 37-38. Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," pagina 119, plaatst hem daar van 1648 tot 1660. Mogelijk is er daarom enige verwarring bij Van Gool. Karstkarel plaatst zijn geboorte in 1622/1623. Zijn vader Lambert Jacobsz. woonde op dat moment in Leeuwarden.

					Vlaamse ponden (ca. 60 gulden ⁸²), maar hij is het nooit komen afbetalen. Waarschijnlijk is hij gevlucht met het schilderij en streek hij (met een mogelijke korte tussenstop) in Leeuwarden neer.	Friesland. Het is kortom zeker dat hij niet is teruggekeerd.
Uylenburgh, Rombout (ca. 1580-1628)	Leeuwarden	?	1628	-, Krakau	Niet geheel zeker dat hij is teruggekeerd. Volgens een document uit Krakau is hij in Noord-Nederland geweest rond 1628. Hij was familie van de Uylenburgh familie waar ook de vrouw van Rembrandt uit kwam. Uylenburgh had dus familie in Leeuwarden, wat het aannemelijk maakt dat hij daar heeft verbleven.	Was waarschijnlijk sinds 1587 in Krakau. Hij was in dat jaar nog een jong kind en zijn vader Gerard Uylenburgh was hofartiest in Krakau. De Uylenburghs reisden blijkbaar graag, gezien de vele locaties waar familieleden opduiken. Hij kreeg burgerrechten in 1610. Is na zijn eventuele verblijf in Noord-Nederland wellicht teruggegaan naar Krakau, maar waarschijnlijk naar Gdansk, waar hij het schildersgilde had opgericht in 1612.
Valck, Jacob Pietersz. de (1606- ca. 1628)	Leeuwarden	Noord-Afrika	Voor 1628	-, Genua	-	Hij ging in de leer in Italië, net als zijn vader. ⁸³ Overleden nadat hij met zijn broer Gerrit in Genua is "misleid en bedrogen [...] ,[en] voor slaven verkogt, zonder ooit weder op te dagen". ⁸⁴
Valck, Pieter Jacobsz. de (ca. 1584-voor 1629)	Leeuwarden	Leeuwarden?	Voor 1606, 1617-1625	-, Italië/ Italië, Nijmegen/ Tiel, -	Zou aan " 's Princen Hof" hebben geschilderd, wat duidt op een motief voor zijn terugkeer: werkgelegenheid. ⁸⁵ Het stadhoudelijk hof onder Ernst Casimir gaf niet per se veel opdrachten uit, maar zowel W. de Geest als deze schilder (beide in de trant van Bloemaert werkend) zouden dus van het patronaat van Casimir hebben geprofiteerd. ⁸⁶ De werken die De Valck daar heeft gemaakt zijn volgens Houbraken hoog gewaardeerd en hangen er in zijn tijd nog steeds. Hij is in de woorden van Houbraken "een braaf meester". ⁸⁷ Zodoende is	Leerschool in Italië. In 1623 (reeds terug in Leeuwarden) heeft hij een schipper gedaagd omdat een doek dat onderweg was naar Utrecht beschadigd was geraakt. Dit geeft aan dat De Valck duidelijk contacten had in andere steden.

⁸² Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 89.

⁸³ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 120.

⁸⁴ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 120.

⁸⁵ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 120.

⁸⁶ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 85: Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 113.

⁸⁷ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 120.

					het waarschijnlijk dat hij is teruggekeerd om economische redenen.	
Vieringa, A.S. (?)	?	?	Ca. 1670	-	-	-
Vinckbooms, David (1576- ca. 1632)	Mechelen	Amsterdam	1602, ?	Amsterdam, Amsterdam?	Familie vluchtte eerst voor de Spanjaarden, Vinckbooms kwam naar Leeuwarden waar hij trouwde in 1602. Neef van Willem van Loon. ⁸⁸	Vermoedelijk in zijn netwerk in Amsterdam blijven wonen, hij lijkt niet in Leeuwarden te zijn gebleven. Hij is toch opgenomen in het onderzoek omdat hij met zijn familiale banden van invloed is geweest op de connectie tussen Leeuwarden en Amsterdam.
Vitringa, Wigerus (1657-1723)	Leeuwarden	Wirdum	1675-1692/1708-1725	-, Franeker/ Franeker, Alkmaar/ Alkmaar, Wirdum	Promotie als advocaat, werd aangesteld bij het gerecht van Leeuwarden. Hij keerde later uit Alkmaar terug omdat zijn zicht verslechterde, hij nam nog wel een leerling aan.	Afkomstig uit een academische familie. Hij verliet Leeuwarden om te studeren in Franeker. ⁸⁹ Schreef zich in bij het Lucasgilde toen hij in Alkmaar aankwam, dus hij nam het schilderen serieus naast zijn carrière als jurist.
Vlaamse emigrant (?)	Vlaanderen	?	1590-1620	Vlaanderen, -	Het is gezien de herkomst (Vlaanderen) en periode (einde 16 ^e -, begin 17 ^e eeuw) waarschijnlijk dat het een vluchteling was voor de Spaanse Inquisitie, zoals elke Vlaamse schilder uit deze periode in dit onderzoek.	-
Voort, Matthijs van der (1643- na 1698)	Leeuwarden?	Amsterdam?	Voor 1671 ⁹⁰	-, Amsterdam	-	Trouwde in 1671 in Amsterdam en verhuisde daarheen. Door zijn band met Casparus Hoomis (zie voetnoot 90), waarbij hij in de leer was, is het aannemelijk dat hij goede verhalen over Amsterdam heeft gehoord van zijn leermeester en goede kennis.
Water, Jacob te (?-1701)	?	Leeuwarden	1664-1701	-	-	-
Waterloo, Anthony (1609-1690)	Rijssel	Utrecht	1653-1654	Amsterdam, Bad Bentheim	Schreef zich voor zijn komst uit bij zijn oude gemeenschap in Amsterdam, wat er op wijst dat hij lang wilde blijven. Hij had een kunsthandel in Amsterdam en hij wilde deze uitbreiden in Leeuwarden, waar op dit	Reis langs de Rijn, van latere reizen naar dit gebied zijn schetsen gevonden (kunstreis is waarschijnlijk). Hij keerde niet permanent terug naar Leeuwarden, maar verhuisde naar Amsterdam, maar hield zaken in Leeuwarden.

⁸⁸ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 117.

⁸⁹ Karstkarel, "Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland," 144.

⁹⁰ Er zijn meerdere connecties tussen Van der Voort en zijn vrouw (Claesje Grendel), en de zus van Casparus Hoomis. Casparus Hoomis was vanaf 1660 werkzaam in Leeuwarden, precies de periode waarin Van der Voort in de leer zou zijn gezien zijn leeftijd (geboren 1643). Hoomis was uit Hamburg vertrokken, waar Van der Voort enige jaren later opdook. In 1698 zijn Van der Voort en zijn vrouw getuige bij de doop van een familielid van Hoomis. Van der Voort is op grond van deze gegevens waarschijnlijk gedurende de jaren 1655-1665 in de leer geweest bij Hoomis in Leeuwarden. Zie: Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 206-207, 240.

					moment kunsthandels nog relatief schaars waren. ⁹¹	Keerde uiteindelijk terug naar Utrecht, waar hij eerder had gewoond. ⁹²
Wiaerda, Piebo (1646-1709)	Leeuwarden	Leeuwarden	Voor 1672/1681	-, Groningen, Groningen, -	Keerde terug voor een opdracht in Leeuwarden, waar hij kort daarna Landschapschilder aan het werd.	-
Wieringa, Harmen Willems (ca. 1590-1650)	Wier	Leeuwarden	1632-1644	Wier, -	Werkgelegenheid, hij werd Landschapschilder voor de provincie in Leeuwarden. Vader van Nicolaas Wieringa.	-
Wieringa, Nicolaas (ca. 1625-1681)	Leeuwarden	Leeuwarden	1650-1681	-	-	-
Wieringa, Philippus (ca. 1636-1715)	Leeuwarden	Leeuwarden	Ca. 1665 ⁹³	-	-	-
Wilde, Jan Willemsz, de (1586-1636)	Leiden	Leeuwarden	1617-1636	Den Haag, -	Zijn zus woonde in Leeuwarden, wier man secretaris van de stad was. ⁹⁴ Hij trouwde er in 1617. ⁹⁵ Hij bekleedde daar verschillende vooraanstaande ambten en leende geld uit.	-
Winter, Gillis de (ca. 1650-ca. 1720)	Leeuwarden	Amsterdam	1660-1700	-, Amsterdam	-	Van Gool prijst zijn werk en geeft aan dat “[hy] zynen meesten leeftyt [...] te Amsterdam [heeft] versleten”. ⁹⁶ Hij kon er blijkbaar rondkomen.
Wolda, Jouw Douwes (1651-na 1681)	Leeuwarden	Leeuwarden?	1670-1690 ⁹⁷	-	-	-
Wolf, Jacob de (?-1685)	-	Groningen	1650-1656	-, Groningen	-	-
Woutersin, L.J. (?)	-	-	Ca. 1630	-	-	-

⁹¹ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 108-109.

⁹² Eekhoff, Wopke, *De Stedelijke Kunstverzameling van Leeuwarden* (Leeuwarden: 1875), 294.

⁹³ Het vroegst werk is bekend uit 1678, waar hij familiewapens schilderde. Het is niet aannemelijk dat hij daarvoor niet actief was, gezien hij op dat moment 42 jaar was.

⁹⁴ Karstkarel, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland,” 124.

⁹⁵ Karstkarel, “Eekhoffs geschiedenis van de schilders in Friesland,” 124.

⁹⁶ Van Gool, *De Nieuwe Schouburg, Boek II*, 150.

⁹⁷ Algemene schatting, zie ‘Verantwoording: actief in Leeuwarden’.

2.2.2 Indeling van migratiemotieven van schilders uit Leeuwarden in categorieën

Nu volgt de indeling van de bovengenoemde schilders in de vijf categorieën: Economisch, In de leer, Reis, Vlucht, Sociaal. Deze tabel is opgenomen om inzichtelijk te maken welke keuzes ik heb gemaakt met de verdeling.

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Adriani, G		
Albertsz, Michiel	Economisch	
Andries, Philips		
Backer, Jacob Adriaansz	In de leer, sociaal	In de leer, economisch, sociaal
Bartels, Pieter		
Bartholomaei, Anthonio	Reis	Reis, sociaal?
Beerstraten, Jan Abrahamsz	Reis	Reis
Biltius, Jacob		
Bock, Folckert	Economisch	
Boelema de Stomme, Marten		In de leer
Bos, Lambert Ariens van den		
Brakenburgh, Richard	Economisch	Sociaal
Bredael, Jan	In de leer, sociaal	In de leer
Broersma, Hans Obbes		
Campen, Philippus van		
Carré, Fransiscus	Economisch	Economisch
Carré, Hendrik	Economisch, in de leer	Sociaal
Castlanis, Aggeus Johannes	Economisch, sociaal	Economisch, reis
Christiaens, Daniël		
Clerq, Hans Hansz. de	Vlucht, in de leer, sociaal	
Collenius, Herman	In de leer, economisch	Reis

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Croos, Jacob Pietersz. van der	Sociaal	
Dircks, Ulrick	Sociaal	
Dowe, Douwe Juwes de		
Doeckes, Albert		
Everts, Wolter		
Feddes van Harlingen, Pieter	Economisch	
Flinck, Govert	In de leer	In de leer, economisch
Geest, François de		
Geest, Julius de	Economisch, sociaal	In de leer
Geest, Wybrand de	Economisch, sociaal	In de leer, reis
Gewalt, Aernout		In de leer
Gheringh, Antoon	Economisch	
Harings, Matthijs		
Harinxma, Haring van	Sociaal	Reis
Heer, Gerrit Adriaensz de		Economisch
Heer, Magareta de	Economisch	
Heijmans, Johannes	Sociaal, economisch	
Heijmans, Mathias	Sociaal	
Heijmans, Timan		
Heins, Bartel		
Holwerda, Pyter Thyssen		
Hoomis, Casparus	Economisch, sociaal	
Horn, Artus de	Sociaal	
Horn, Dirck de		
Horn, Pieter de		
Huysum, Jan van		
Innes, Heere		
Jacobsz, Juriaen	Economisch	
Jacobsz, Lambert	Economisch, sociaal	Reis, sociaal
Jacobsz, Willem	Economisch	Reis
Jans, Roelef (schildersgezel)		
Linde, Adriaen van der	Vlucht	Economisch
Loon, Jan van		

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Loon, Willem van		Reis, sociaal
Lust, Abraham de	Economisch	
Mancadan, Jacob Sibrandi	Economisch, in de leer	Reis
Meer, Simon Joannis van der	Economisch	
Meester van het adie Lambertsportret		
Meester van de aaneengestregelde AE		
Meester van de driekwartfiguren		
Meester van de Schwartzbergportretten		
Meinerdtsma, Dominicus		
Meijnerds, Pieter		
Merck, Johannes Gerrits van der		
Michels, Pieter	Economisch, sociaal	
Moll, Pieter	Sociaal	Economisch
Monsma, Hermanus		
Murant, Emanuel	Economisch	
Nieuhoff, A.R.		
Nulck, Leendert		
Nyhoff, Andries Pieters	Economisch	
Panser, Joachim		
Pee, Emanuel van		
Pellekum, Mattheus (van)	Economisch	Sociaal, economisch
Pers, Jacques		
Pheltes, Pieter		
Potma, Jacob	In de leer	Economisch
Revers, Johannes		
Reyners, Jelle		
Ritsma, Jacobus	Sociaal	Economisch
Roeleffs, Jan		

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Ruts, Adriaen Cornelisz.	Vlucht, economisch	
Ruts, Cornelis Cornelisz.	Sociaal	
Salle, Jan Urbeijns de	Sociaal	
Schick, Pieter	Economisch	
Schijndel, Bernardus van	Sociaal	Sociaal
Schotanus, Livius		
Schotanus, Petrus	Sociaal	
Sibrandsz, Jelle	In de leer	Reis
Simons, Jochum		
Stomme, Jan Jansz. de	In de leer	In de leer
Tempel, Abraham van der	Economisch, sociaal	In de leer, sociaal
Thonis, Sicke		
Uytens, Matthijs	Vlucht	Vlucht
Uylenburgh, Rombout	Sociaal	Sociaal
De Valck, Jacob Pietersz. De		In de leer, reis, sociaal
De Valck, Pieter Jacobsz.	Economisch, sociaal?	In de leer, reis
Vlaamse emigrant	Vlucht	
Vieringa, A.S.		
Vinckbooms, David	Vlucht, sociaal	Sociaal
Vitringa, Wigerus	Sociaal, economisch	
Voort, Matthijs van der		Sociaal
Water, Jacob te	-	-
Waterloo, Anthony	Economisch	Reis, sociaal, economisch
Wiaerda, Piebo	Economisch	
Wieringa, Harmen Willems	Economisch	
Wieringa, Nicolaas		
Wieringa, Philippus		
Wilde, Jan Willemsz, de	Sociaal	
Winter, Gillis de		
Wolda, Jouw Douwes		
Wolf, Jacob de		
Woutersin, L.J.		

2.3.1 Lijst migratie van schilders in Delft 1600-1680

Naam	Geboorteplaats	Sterfplaats	Jaren actief in Delft	</ >	Informatie over immigratie	Informatie over emigratie
Aelst, Evert van (1602-1657)	Delft	Delft	1617-1657	-	-	-
Aelst, Willem van (1627-1683)	Delft	Amsterdam	Voor 1645, 1656	-, Parijs/ Venetië, Amsterdam	Keerde tijdelijk naar Delft terug, om vrijwel meteen door te verhuizen naar Amsterdam.	Hij was het neefje van Evert van Aelst. Hij begon een grote reis door Europa waar hij Parijs, Florence Rome en Venetië aandeed. Hij werkte onder rijke opdrachtgevers. Na zijn terugkeer in Delft trok hij vrijwel meteen door naar Amsterdam. Volgens Houbraken was zijn kunst "by alle konstkenners hoog geagt [...] geworden, en tot een hoogen prys verkogt." ⁹⁸ De stap in deze periode van Delft naar Amsterdam werd ook gemaakt door andere erg getalenteerde kunstenaars als Paulus Potter en Pieter de Hoogh. Vermoedelijk wilden ze hun werk tegen een hogere prijs afzetten op de Amsterdamse markt. ⁹⁹
Asch, Jan van (1583-1650)	-	Delft	1603-1655	-	-	-
Asch, Pieter van (1603-1678)	Delft	Delft	1623-1678	-	-	-
Ast, Balthasar van der (1593-1657)	Middelburg	Delft	1632-1657	Utrecht, -	Mogelijk zag hij kansen in de stad: hij is de enige Delftse kunstenaar waarvan schilderijen zijn aangetroffen in de collectie van paleis Huis ten Bosch.	-
Baldi, Pier Maria (1630-1686)	Florence	Florence	1669	Rotterdam, Den Haag	Was op reis met Cosimo de' Medici terwijl hij door Holland reisde.	Doorreis.
Balkenende, Sybrandt (1576-1627)	Rotterdam	Delft	1606-1627	Rotterdam, -	Getrouwd in 1601 in Delft.	-
Bassen, Bartholomeus van (1590-1652)	Den Haag	Den Haag	1613-1622	Den Haag, Den Haag	Kwam op zijn 23 ^e naar Delft. Misschien om te rijpen als kunstenaar op de markt van Delft? Toen hij de stad net had verlaten werd zijn werk	Hij stond ingeschreven bij beide gildes en bleef afzetten op de Delftse kunstmarkt.

⁹⁸ Houbrake, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 228.

⁹⁹ Montias, John Michael, *Artists and Artisans in Delft: A Socio-Economic Study of the Seventeenth Century* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982), 177-178.

					erg hoog gewaardeerd. ¹⁰⁰ Hij bleef nog steeds werk afzetten op de Delftse markt terwijl hij zelf in Den Haag resideerde. ¹⁰¹	
Beauregaert, Antonie (?-1653)	?	Delft	1646-1650	-	Het RKD suggereert dat de familie Beauregaert Hugenoten kunnen zijn geweest. Mogelijk is zijn vader Marinus Beauregaert na de Bloedbruiloft in 1572 Frankrijk ontvlucht.	-
Beauvois, Carel de (1625-1672)	Leiden	Leiden	1654-1658	Leiden, Leiden	Verhuisde met schulden aan zijn leraar Cornelis Saftleven in 1654 naar Delft. Zijn zus was getrouwd met Herman Saftleven.	Hij vertrok terug naar Leiden, maar vermoedelijk was dit ter voorbereiding van een reis die hij maakte naar de koloniën in Nieuw-Amsterdam.
Beck, David (1621-1656)	Delft	Den Haag	Voor 1640	-, Londen	-	Hij begon zijn carrière als assistent van Anthony van Dyck in Londen. Hij werd vanaf 1641 hofschilder bij koning Christiaan IV van Denemarken en nog later bij koningin Christina van Zweden
Beijeren, Abraham van (1620-1690)	Den Haag	Overschie	1657-1663	Den Haag, Den Haag	Zijn vader werd in 1639 als poorter geregistreerd. Toen Abraham in 1657 tot het Lucasgilde wilde toetreden betaalde hij de helft van het inschrijfgeld (zes gulden). Dit was vermoedelijk een compromis tussen het normale inschrijfgeld (twaalf gulden) en het geld voor de zoon van een gildemeester (drie gulden). ¹⁰² Neef van Adriaen van Linschoten: zijn moeder was de zus van de vader van Van Linschoten.	Mogelijk omdat hij tegelijkertijd nog gildemeester was in Den Haag en daar in 1647 was getrouwd. ¹⁰³ Het verhuizen tussen Den Haag en Delft gebeurde erg makkelijk door de geringe afstand en de verstrengeling van beide markten. ¹⁰⁴
Bellechiere, Thomas (?-1679)	Portugal	Den Haag	1649	Den Haag, Den Haag	Zoon van een koopman. Trouwde eerst in Den Haag en 1640 en later in Delft in 1649.	Hij heeft vermoedelijk nooit in Delft gewoond.
Benier, F (?)	?	?	1669	-	-	-
Berch, Mattheus Gillisz. de (ca. 1618-1687)	Delft	Delft	1638-1687	-	-	-

¹⁰⁰ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 198.

¹⁰¹ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 199.

¹⁰² Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 92.

¹⁰³ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 254.

¹⁰⁴ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 252-254.

Bergh, Gillis Gillisz. de (ca. 1600-1669)	Delft	Delft	1624-1669	-	-	-
Bolgersteyn, Harmen van (1584-1641)	Delft	Delft	1613-1641	-	-	-
Bramer, Henricus (?)	?	?	1630-1650	-	-	-
Bramer, Leonaert (1596-1674)	Delft	Delft	Voor 1614, 1628-1648, 1653-1674	-, Arras/ Duitsland, Italië/Italië, -	Hij keerde terug na een grote reis door Europa. Hij verliet Rome gedwongen in 1627 nadat hij was betrokken bij een steekpartij. Heeft vanuit Delft voor de Nassau's ruimtes in kasteel Rijswijk en Huis Honselaarsdijk uitgevoerd. ¹⁰⁵ Daarnaast was Bramer een van de meer succesvolle schilders in de stad en hij kwam zelfs in aanmerking voor de spaarzame opdrachten van de institutionele patronage van Delft. ¹⁰⁶	Hij verliet Delft tweemaal voor een reis naar Italië. In de jaren 1630-1640 was hij een van de bekendste artiesten in Delft, en de eerste artiest die een directe impact had op de Delftse kunstmarkt met zijn nieuwe Italiaanse invloeden. ¹⁰⁷ Hij had zich bij de Bentvueghels aangesloten onder de bentnaam Nestelghat.
Breydel, Paulus (?)	?	?	1678-1687	-	-	-
Bronckhorst, Claes (1617-1656)	Delft	?	1641-1656	-	-	-
Bronckhorst, Pieter van (1588-1661)	Delft	Delft	1609-1661	-, Frankrijk/ Frankrijk, -	Terug van zijn reis naar Frankrijk.	Reis naar Frankrijk.
Bundel, Willem van den (1574-1655)	Brussel	Delft	1586-1597, 1607, 1620-1655	Antwerpen, Amsterdam/ Amsterdam, Amsterdam/ Amsterdam, Leiden/Leiden, -	Zijn vader schreef zich in 1586 in bij de Calvinistische gemeenschap, wat vermoedelijk duidt op een vlucht voor de Spanjaarden. Willem was indertijd 12 jaar. Na de dood van zijn vader in 1620 keerde hij (definitief) terug naar Delft, een stad die hij vermoedelijk als thuis zag, gezien de samenhang van de verhuizing met de dood van zijn vader die nog in Delft woonde. Hij is na een later mogelijk	Ging in de leer in Amsterdam bij Gillis van Coninxloo II in 1597. Hij trouwde in 1600, ook te Amsterdam. Heeft tussen 1644 en 1645 in Leiden werken verkocht, en er mogelijk gewoond.

¹⁰⁵ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 184.

¹⁰⁶ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 177-178, 185-189.

¹⁰⁷ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 46, 125-126.

					verblijf in Leiden immers ook teruggekeerd naar Delft.	
Burcht, Jan van der (?-1608)	Mechelen	Delft	1590-1608	Mechelen, -	Kwam naar Delft vanuit de Zuidelijk Nederlanden, vermoedelijk gevlucht voor de politieke onrust. ¹⁰⁸ Werkte vermoedelijk bij Francois Spierinx, de tapijtwerker die uit Antwerpen was gekomen. ¹⁰⁹ Hij volgde mogelijk zijn zwager Niclaes de Hondecoeter, die vier jaar eerder naar Delft was gekomen.	-
Burgh, Hendrick van der (1627-1664)	Delft	?	1638-1651, 1652-1655, 1664	-, Leiden/Leiden, Leiden/Amsterdam, Leiden	Heeft afgezien van een korte periode tot 1655 in Delft gewoond. De tijd dat hij elders woonde was duidelijk tijdelijk.	-
Burgh, Jacob Pietersz. (?)	Honselaarsdijk? ¹¹⁰	?	1645 (lid van het gilde)	Maeslandt ¹¹¹ , -	Heeft eerder ingeschreven gestaan bij het gilde in Den Haag. Het voormalige Maeslandt, Honselaarsdijk en Den Haag liggen alle zo dicht bij Delft dat de inschrijving bij het gilde van Delft een logische stap was. ¹¹²	-
Clinck, Gerrit Claesz. (1646-1693)	Delft	Bengalen	1663, 1671	-, Amsterdam/Amsterdam, Italië/Italië, Amsterdam	Geboren in Delft en hij heeft er twee korte verblijven gehad. Eerst schreef hij zich in (terug uit Amsterdam, voor de reis naar Italië) maar hij schreef zich een maand later uit. In 1671, terug uit Italië, was hij in Delft maar hij was binnen een jaar naar Amsterdam vertrokken.	Ging eerst studeren in Amsterdam. Hij maakt nog een reis naar Italië en verhuisde uiteindelijk naar Amsterdam. Hij stierf in de Oost, meegereisd op een schip van de VOC.
Cluyt, Pieter Dircksz. (ca. 1580-ca. 1645)	Delft	?	Ca. 1637	-	-	-
Coesermans, Johannes (?)	?	?	1661-1664	Den Haag, -	-	-
Cooge, Abraham de (ca. 1600-1686)	Alkmaar	Delft	1632-1680	Gorinchem, -	Schilder en succesvol kunsthandelaar, vanaf 1632 bij het gilde in Delft actief.	-

¹⁰⁸ Vermeylen, "Greener pastures?", 45-49.

¹⁰⁹ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 47.

¹¹⁰ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 343.

¹¹¹ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 341, 343.

¹¹² Zie voor deze bewering de uitspraken van Montias in de voetnoten: Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 252-254.

Cool, Jan Daemen (1589-1660)	Rotterdam	Rotterdam	1613-1614	Rotterdam, Rotterdam	Trouwde in Delft in 1613, hij schreef zich in bij het Lucasgilde in 1614. Vermoedelijk in de leer gegaan bij Michiel van Mierevelt.	Hij zou in 1614 alweer zijn teruggegaan naar Rotterdam, ook al had hij zich ingeschreven bij het Lucasgilde in Delft.
Cornelisz., Dirck	?	?	Ca. 1619	-	-	-
Corssendonck, Abraham Ariensz. (1657-?)	?	?	1668-1700	Den Haag, -	-	-
Corssendonck, Ary Jacobsz. (II) (1657-?)	?	?	1677-1680	-	-	-
Couwenbergh, Christiaan van (1604-1667)	Delft	Keulen	Voor 1622, 1627-1647	-, Utrecht/ Utrecht, Honselersdijk	Zoon van een uit Mechelen gevluchte zilversmid. Hij keerde uit Utrecht terug nadat hij vermoedelijk bij een Utrechtse caravaggist in de leer is geweest.	Ging eerst vermoedelijk bij een caravaggist in Utrecht in de leer. Houbraken neemt hierom aan dat Couwenbergh in Italië is geweest. ¹¹³ Hij heeft Delft later verlaten omdat hij opdrachten kreeg van de stadhouders in Den Haag om in de paleizen te werken. ¹¹⁴
Couwenbergh, Gillis van (II) (1642-1691)	Delft	Keulen	Voor 1667	-, Keulen	-	Zoon van Christiaan van Couwenbergh. Trouwde in 1667 in Keulen en bleef daar.
Couwenbergh, Nicolaes (?)	Brussel?	?	Ca. 1641	Den Haag, Rome	Had zijn leertraject in Den Haag gevolgd. Werd later in Den Haag genoemd als schilder die in Delft woonde.	Verliet Delft om zich bij de Bentvueghels in Rome aan te sluiten.
Czwiczek, Mathias (1601-1654)	Bohemen	Königsberg	1631	Koningsberg en, Frankrijk	Hij was hofschilder voor Georg Wilhelm en later voor Friedrich Wilhelm, twee keurvorsten van Brandenburg. Dit waren verwanten van Maurits van Nassau-Dietz, dus misschien had het bezoek van Czwiczek samenhang met een staatsbezoek van de Brandenburgers.	Was vermoedelijk op doorreis.
Dalens, Dirck (1600-1676)	Dordrecht	Zierikzee	1663	Rotterdam, Italië	Hij is veel verhuisd in het gebied, maar is vooral lang werkzaam geweest in Den Haag. Montias noemt hem als een voorbeeld van de hechte banden tussen Den Haag en Delft, vermoedelijk omdat hij tegelijk bij beide gildes stond ingeschreven. ¹¹⁵ Hij ontvluchtte het gebied	Heeft enkele jaren in Italië gewoond. ¹¹⁶

¹¹³ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 236.

¹¹⁴ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 236.

¹¹⁵ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 252-254.

¹¹⁶ Bredius, Abraham, "Italiaansche schilderijen in 1672, door Amsterdamsche en Haagsche schilders beoordeeld: I," *Oud Holland* 4 (1886): 42.

					uiteindelijk omdat hij werd beschuldigd van incest met zijn zeventienjarige dochter.	
Dame Rietwijk, Cornelis (?)	?	?	1630-1661	-	-	-
Decker, Jan Willemsz. (1548-1632)	Gouda	Delft	Tot 1620? ¹¹⁷	Gouda, -	-	-
Decker, Willem Jansz. (na 1586-ca. 1624)	Rotterdam	Delft	Voor 1624	Rotterdam, -	Weinig over bekend. Aangezien zijn vader in Delft woonde is hij mogelijk meegegaan of hem achterna gereisd. Zoon van Jan Willemsz. Decker.	-
Delff, Adriaen Cornelisz. (ca. 1610-ca. 1660)	Delft	Delft	1643-1650	-	Zoon van Cornelis Jasobsz. Delff.	-
Delff, Cornelis Jacobsz. (1570-1643)	Gouda/Delft	Delft	Voor 1595, 1610-1643	Gouda, Haarlem/ Haarlem,-	Hij is bij zijn vader in de leer geweest in Delft. ¹¹⁸ Of hij in Delft of Gouda is geboren maakt in dit geval weinig uit: hij zal geen invloed hebben gehad op zijn eventuele vroege verhuizing naar Delft. Keerde terug uit Haarlem om de rest van zijn leven in Delft te spenderen.	Werkte onder Cornelis Cornelisz. van Haarlem in Haarlem. ¹¹⁹
Delff, Jacob Willemsz. (I) (1540-1601)	Gouda	Delft	1575-1601	Gouda, Gouda/ Gouda,-	Vader van Cornelis Jacobsz. Delff, succesvol schilder. ¹²⁰ Gouda was indertijd een stad vergelijkbaar met Delft (Hollandse industriestad), maar qua inwonertal was het ongeveer de helft zo groot. De kans is dus aanwezig dat een succesvolle schilder zocht naar een grotere afzetmarkt.	-
Delff, Jacob Willemsz. (II) (1619-1661)	Delft	Delft	1641-1661	-	Zoon van Jacob Willemsz. Delff (I).	-

¹¹⁷ Hij werd geboren in 1548 in Gouda en bij zijn dood in 1631 of 1632 zou hij dus in de tachtig zijn geweest. Het is niet ondenkbaar, maar wel onwaarschijnlijk dat hij op deze leeftijd nog actief was als schilder. Zie: "Jan Willemsz. Decker", RKD, geraadpleegd 13 mei 2021, https://rkd.nl/en/explore/artists/record?filters%5Bplaatsen%5D%5B0%5D=Delft&filters%5Bperiode%5D=1601%7C%7C1603&query=delft&sort%5Bsort_name%5D=asc&facets%5Bperiode%5D%5Bstart%5D=1601&facets%5Bperiode%5D%5Bend%5D=1604&facets%5Bperiode%5D%5Bgap%5D=1&start=9.

¹¹⁸ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 61.

¹¹⁹ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 61.

¹²⁰ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 133-134..

Delff, Rochus Jacobsz. (1580-1617)	Delft	Delft	1593-1617	-	-	-
Delff, Willem Jacobsz. (1580-1638)	Delft	Delft	1600-1638	-	Schoonzoon van Michiel van Mierevelt.	-
Denysz. Jan (1625-?)	Haarlem	?	Ca. 1649	Haarlem, -	-	-
Denies, Isaac (1647-1690)	Delft	Delft	Voor 1660, 1686-1690	-, Amsterdam/ Antwerpen,-	Keerde terug naar Delft via Antwerpen, vele jaren later.	Leerling van Willem of Evert van Aelst. Heeft in elk geval in 1669 als getuige opgetreden voor Willem van Aelst in Amsterdam.
Dijck, Floris van (1575-1651)	Delft	Haarlem	Ca. 1600 en eerder.	-, Rome	-	Vertrok op een kunstreis naar Rome.
Dorst, Pieter Adriaensz. den (?-1620)	Delft	Delft	1613, 1620	-, Amsterdam/ Amsterdam, -	In zijn boedel ten tijde van zijn overlijden bevond zich een onafgemaakt portret van Prins Maurits. Het is niet duidelijk of dit een opdracht was uit Den Haag. ¹²¹	Mogelijk heeft hij een andere functie dan schilder in Amsterdam vervuld. ¹²²
Douw, Dirck Reiniersz. van der (1563- 1608)	Eindhoven	Delft	1583-1603	Eindhoven, -	-	Leraar van Douwe Juwes de Dowe uit Leeuwarden: zouden ze (door gelijkenis in naam) familie kunnen zijn?
Douw, Huyg Dirksz. van der (1598-na 1640)	Delft	Delft	1623-1640	-	Vermoedelijk zoon van Dirck Reiniersz. van der Douw.	
Dubois, Eduard (1619-1696)	Antwerpen	Londen	1646-1648	Rotterdam, Haarlem	Ging in de leer bij Pieter Antonisz. van Groenewegen.	Zou wederom in de leer zijn geweest en hij schreef zich in bij het Lucasgilde van Haarlem. Was huur schuldig aan Willem Claesz. Heda.
Elsevier, Louwuis Aernouts (1618-1675)	Leiden	Delft	1646-1675	Leiden, -	Trouwde in Delft in 1645, werd er lid van het Lucasgilde in 1646 en verhuisde erheen. Hij handelde in verf, schilderijen en hij was doorgedrongen tot exclusieve cirkel van rijke drukkers en uitgevers. Door zijn eerste huwelijk was hij verbonden aan de Waelpoths, een beroemde uitgeversfamilie uit Den Haag. ¹²³	-
Fabritius, Carel (1622-1654)	Middenbeemster	Delft	1650-1654	Beemster, -	Hij was in de leer geweest bij Rembrandt en had vermoedelijk in de jaren daarna zijn lessen afbetaald in schilderwerk voor zijn voormalige	-

¹²¹ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 138.

¹²² Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 138.

¹²³ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 285.

					leermeester, gezien zijn bescheiden afkomst. Hij trouwde (al weduwnaar) met Agatha van Pruijssen en verhuisde met haar naar Delft, waar haar familie vandaan kwam. Hij was een succesvol schilder in Delft tot hij in 1654 om het leven kwam bij de buskruitramp.	
Fangaert, Simon (1625-1665)	Delft	Delft	1647, 1659-1665	-, Riga/Riga, -	Hij kwam terug naar Delft na zijn opdracht.	Hij kreeg een opdracht in Riga in de koepelkerk aldaar. Heeft daarnaast een epitaaf geschilderd voor een plaatselijke hoge beambte.
Fée, Floris de la (?-1675)	?	Vianen	1645	-, Den Haag	Was in de leer bij Hendrick Cornelisz. van Vliet.	Was in de leer bij Hendrick Cornelisz. van Vliet, maar hij werd na een serieus vergrijp uit het atelier verbannen. Hetzelfde gebeurde hem in Den Haag bij de het atelier van Anthony van Ravesteyn in 1654.
Finson, Pieter (?)	Zuidelijke Nederlanden	?	1632	?, Schiedam	Werd in 1632 meester in het gilde.	Heeft de stad mogelijk verlaten, maar de plaatsen waar hij werkte (Schiedam en Delfshaven) liggen zo dicht bij Delft dat het niet te zeggen is of hij in Delft of elders is blijven wonen.
Frijtom, Frederik van (ca. 1633-na 1692)	?	?	1658-1702	-	-	-
Fuijck, Maerten van der (1634-1694)	Brielle	Brielle	1663	Brielle, Brielle	Werd in 1663 ingeschreven als vreemdeling.	-
Geel, Jacob van (1585-na 1638)	Middelburg	?	1626-1632	Middelburg, Dordrecht	-	Hij verhuisde naar Dordrecht omdat hij lastig werd gevallen door zijn schuldeisers en mede omdat zijn inmiddels van hem vervreemde vrouw in 1632 stierf in Delft.
Gelder, Justus de (1650-na 1707)	Dordrecht	Vianen	1677	Dordrecht, Dordrecht	Getrouwd in Delft. Woonde daar destijds.	Werd een jaar na zijn huwelijk in Dordrecht genoemd als koopman.
Gewalt, Aernout (1609-na 1637?)	Leeuwarden	Leeuwarden	1627-1628	Leeuwarden, Leeuwarden	Ging in de leer bij Harmen van Bolgersteyn.	Keerde terug naar Leeuwarden na zijn leerperiode.
Gils, Jan Pietersz. van (1585-na 1625)	Den Haag	Delft?	1612-1622	Den Haag, -	Hij was geen uitzonderlijk kundige schilder, als was hij wel meester bij het Lucasgilde. ¹²⁴ Hij had wel andere lucratieve functies, die ervoor	-

¹²⁴ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 178.

					zorgden dat hij een dure schilderijencollectie bezat. ¹²⁵	
Grimani, Huybrecht Jacobsz. (1562-1631)	Delft	Delft/Den Briel ¹²⁶	1598-1631	-, Venetië/ Venetië, -	Nadat hij terugkwam uit Venetië, werd hij handelspartner van Karel van Mander. Hij was als schilder behoorlijk succesvol, maar had ook nevenfuncties als taxateur van schilderijen. ¹²⁷	Reis naar Venetië. Hij werkte tien jaar lang voor de doge, waar hij zijn Italiaanse bijnaam aan te danken heeft. ¹²⁸
Gouda, Adriaen Arentsz. (1628-1667)	Delft	Delft	1652, 1667	-, Italië/ Italië, Isfahan/ Bandar Abbas,-	Keerde uiteindelijk terug, nooit ingeschreven bij het gilde.	Zoon van een rijke familie. Joris van Lier betaalde in 1611 voor 160 gulden zijn gehele reis. Gouda reisde een halve eeuw later voor 3000 gulden door Italië. Hij trouwde in Italië.
Groenewegen, Pieter Anthonisz. van (1600-1658)	Delft	Den Haag	1626-1647	-, Rome/ Rome, Den Haag	Kwam terug uit Rome, woonde daar met Leonard Bramer.	Ging eerst op reis naar Rome. Later heeft hij zich ingeschreven in Den Haag.
Haes, Johannes de (1631-1666)	?	Gestorven op zee	1661-1666	-	-	-
Hals, Jan (I) (1620-1654)	Haarlem	Haarlem	1640-1648	Haarlem, Haarlem	Zoon van Frans Hals (I), kwam op zijn twintigste naar Delft, maar werd ingeschreven als lid van het gilde, waardoor het onwaarschijnlijk is dat hij kwam om in de leer te gaan.	Verliet de stad tussen 1640 en 1648. In dat laatste jaartal trouwde hij in Haarlem.
Hardy, Carel (1620-1656)	Valenciennes	?	1652	Den Haag, Gouda	Woonde met zijn vrouw in Den Haag, waar hij leraar was van Jacob Biltius. In 1651 werden zijn eigendommen in beslag genomen wegens achterstallige betalingen en in 1652 werd zijn dochter gedoopt in Delft. De kans is aanwezig dat hij een afspraak met zijn schuldeisers had of dat hij voor zijn schuldeisers vluchtte.	Er is geregistreerd dat hij richting Gouda vertrok, maar hij is daar nooit ingeschreven.
Heyndricksz. Quiter, Edo (?-1694)	Ostfriesland	Amsterdam	1679	-, Amsterdam	-	-
Hoef, Abraham van der (1611-1666)	Haarlem	Haarlem	1644-1651	Haarlem, Haarlem	-	-

¹²⁵ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 138.

¹²⁶ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 178.

¹²⁷ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 178, 234.

¹²⁸ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 178.

Hoendermans, Johannes (?)	?	?	1673-1679	-	-	-
Hoevenaar, Pieter (ca. 1595- na 1637)	Utrecht	Rotterdam	1622	Utrecht, Rotterdam	-	-
Hondecoeter, Adriaen de (?)	Mechelen	?	1590-1621	Mechelen, -	De kans is groot dat hij is gevlucht voor de malaise van de Spaanse Inquisitie. Velen uit Mechelen vluchtten rond deze periode via Antwerpen naar Holland. ¹²⁹	-
Hondecoeter, Gillis de (ca. 1575-1638)	Antwerpen	Amsterdam	1581-1602	Antwerpen, Utrecht	Met zijn familie uit Antwerpen gevlucht, vermoedelijk in 1581, het jaar dat de Nederlanden de Acte van Verlatinghe opstelden: de familie Hondecoeter was gereformeerd. ¹³⁰ Zijn familie was oorspronkelijk van adel en hij had in zijn jeugd het schilderen "tot vermaak (gelyk dit toen in gebruik was)" geleerd (hij was een leerling van David Vinckbooms). ¹³¹ Hij schilderde in Delft portretten opdat hij en zijn vader rond konden komen. ¹³²	Hij was volgens Houbraken een "schoon en welgemaakt man". ¹³³ Gezien hij in de leer was geweest bij David Vinckbooms is het mogelijk dat hij zijn oude meester uiteindelijk volgde naar Amsterdam. Toen hij in 1602 in Delft trouwde, woonde hij al in Utrecht. Hij verhuisde naar Amsterdam in het jaar van zijn vaders dood.
Hondecoeter, Hans de (voor 1573-1620)	Mechelen	Delft	1601-1620	Mechelen ¹³⁴ , -	Kwam met zijn familie naar Delft; broer van Gillis de Hondecoeter.	-
Hondecoeter, Niclaes (II) (1609-?)	Delft	-	1624-1637	-	Mogelijk dezelfde persoon als of door de war gehaald met Niclaes Gillisz. de Hondecoeter.	-
Hondecoeter, Niclaes Gillisz. (II) (1605-1642 tot 1671)	Utrecht	?	1623-1671	Utrecht,-	Als deze persoon niet dezelfde is als Niclaes II de Hondecoeter, is de kans groot dat hij naar zijn familie trok. De familie Hondecoeter was vooral in Delft gevestigd.	-

¹²⁹ Vermeylen, "Greener pastures?", 45-49.

¹³⁰ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel III*, 68-69.

¹³¹ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel III*, 68-69.

¹³² Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel III*, 69.

¹³³ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel III*, 69.

¹³⁴ Waarschijnlijk via Antwerpen, zie zijn vader Niclaes de Hondecoeter.

Hondecoeter, Nicolaes Jansz. de (?-1609)	Mechelen	Delft	1586-1609	Antwerpen, -	Hij vluchtte uit de Zuidelijke Nederlanden met zijn vrouw en kinderen, waaronder zijn zoons Gillis en Hans de Hondecoeter.	-
Hondecoeter, Nicolaes Jansz. de (1609-1671)	Delft	?	Voor 1633	-, Amsterdam	-	Getrouwd in Amsterdam in 1633. Zoon van Hans de Hondecoeter.
Hooch, Pieter de (1629-na 1679)	Rotterdam	Amsterdam	1652, 1654-1660	Haarlem, Rotterdam/Rotterdam, Amsterdam	Getrouwd in 1654 in Delft met de zus van Hendrick van den Burgh.	Verhuisde in dezelfde periode als andere getalenteerde kunstenaars naar Amsterdam, vermoedelijk om economische redenen.
Houckgeest, Gerard (1600-1661)	Den Haag	Bergen op Zoom	1635-1649	Den Haag, Steenbergen	Leerling van Bartholomeus van Bassen in Den Haag, heeft kerkininterieurs in Delft geschilderd.	-
Houven, Abraham van der (1576-1621)	Delft	Delft	1613-1621	-, Milaan ¹³⁵ /Rome,-	Hij kwam terug na zijn kunstreis.	Abrahams vader was een rijke brouwer en kunstverzamelaar. ¹³⁶ Zijn kunstreis werd dus waarschijnlijk aangemoedigd en bekostigd door zijn vader.
Isendoorn, Antonie van (ca. 1625-1685)	?	Amsterdam?	1664-1676	?, Amsterdam	In 1664 getrouwd in Delft met de weduwe van Jan Crouwel, een schilder uit Wijk bij Duurstede. Opvallend is dat de broer van Antonie, Andries van Isendoorn, schilder te Wijk bij Duurstede was.	-
Jacobsz., Pouwel (?)	?	?	1665	-	Zoon van Jacob Pouwelsz. van der Schooten.	-
Jansz. Dirck (1602-1636)	Delft	Pulicat (India)	Ca. 1620	-, Pulicat	-	Gevonden op een VOC-kerkhof aan de oostkust van India. Zal hebben leren schilderen in zijn geboorteplaats en is vervolgens met de VOC naar de Oost gereisd.
Jongh, Ludolf de (1616-1679)	Overschie	Hillegersberg	Voor 1635	Rotterdam, Utrecht	Ging in de leer bij Anthonie Palamedes.	Ging in de leer bij Jan van Bijlert omdat Palamedes weinig aandacht aan hem besteedde. ¹³⁷ Hij trok vrij snel naar Parijs, waar hij vervolgens zeven jaar verbleef. Hij kwam naar huis omdat zijn moeder erg ziek thuis lag en hem ontbood. ¹³⁸

¹³⁵ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 45.

¹³⁶ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 55.

¹³⁷ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel II*, 33.

¹³⁸ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel II*, 33-34.

Jordaens, Abraham (?-1603)	Antwerpen	Delft	1600-1603	Amsterdam, -	Hij trouwde in 1600 met een Delfts meisje en bleef er wonen. Broer van Hans Jordaens (I), die al in Delft woonde.	-
Jordaens (I), Hans (1555-1630)	Antwerpen	Delft	1587-1630	Antwerpen, -	Aangezien hij tot 1585 in Antwerpen actief was, vluchtte hij vermoedelijk na de Val van Antwerpen. Protestantse schilders kregen daarna een keuze: wordt katholiek of verlaat de stad binnen vier jaar. ¹³⁹	-
Jordaens (IV), Hans (1616-1680)	Delft	Delft	1640-1643/ 1657-1680	-, Rome/ Leiden, -	Hij kwam terug nadat hij zes jaar in Leiden had gewerkt, volgend op zijn periode in Rome. Zoon van Simon Jordaens.	Reisde naar Rome, waar hij zeven jaar woonde en werkte met zijn beste vriend Gerard Stampot. Hijzelf heette Pollepel bij de Bentvueghels. ¹⁴⁰
Jordaens, Philipp (ca. 1590-ca. 1650)	Delft	Parijs	1611	-, Parijs	Zoon van Hans Jordaens (I). De familie kwam uit Antwerpen.	Hij arriveerde in Parijs rond 1623, werd meester in het gilde in 1628 en hij werd genaturaliseerd in 1637.
Jordaens, Simon (1589-1631)	Antwerpen/Delft ? ¹⁴¹	Delft	1612-1631	-, Antwerpen/ Antwerpen, -	Zoon van Hans Jordaens (I). Met zijn vader gevlucht naar Delft.	Hij was getuige bij de bruiloft van zijn neefje Jacob Jordaens I in Antwerpen, die daar is blijven wonen.
Jordaens, Symon (II) (1620-1670)	?	?	Na 1650	Leiden, -	-	-
Junius, Isaac (1616-na 1672)	Haarlem	?	1625-1650	Haarlem, Katwijk	Heeft als decoratief schilder in Delft gewerkt, maar hij heeft ook ruiterschilderijen gemaakt op doek.	Werd in 1656 schepen in Katwijk.
Kerckhoven, Willem (?-na 1647)	Delft?	Delft?	1597-1647	-	-	-
Kick, Simon (1603-1652)	Delft	Amsterdam	Voor 1621	-, Amsterdam	-	Trouwde met de zus van Willem Duyster, die op dezelfde dag met de zus van Kick trouwde. Hij verhuisde naar het huis van Duysters ouders.
Kock, Jan Everse (?)	?	?	1629-1652	-	-	-
Lande, Willem van de (?)	?	?	1635	-, Amsterdam	-	-
Legouch, Pieter (?-1664)	Lokeren	Middelburg	1648	Antwerpen, Middelburg	-	-

¹³⁹ Vermeylen, "Greener pastures?", 46.

¹⁴⁰ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel II*, 28.

¹⁴¹ Gezien zijn vader Hans Jordaens (I) vanaf 1587 in Delft was, is het onwaarschijnlijk dat Simon in 1589 in Antwerpen is geboren.

Lier, Joris van (1588-1656)	Delft	Delft	Voor 1610, 1612-1656	-, Parijs/Rome, -	Kunstreis langs Parijs en Rome gemaakt, al betaalde dit niet uit: zijn werk was van matige kwaliteit. ¹⁴²	Kunstreis naar Rome
Linde, Andries Pietersz. van der (1615-?)	?	?	Na 1631	-	-	-
Linschoten, Adriaen Cornelisz. van (1607-1677)	Delft	Den Haag	1623 / 1634	-, Napels/ Napels, Brabant	Was een pupil van Joris van Lier voordat hij naar Napels ging. Hij kwam terug naar Delft.	Ging naar Napels om in de leer te gaan bij Jusepe de Ribera. ¹⁴³ Toen hij terugkeerde naar Delft, bleef hij niet lang omdat hij door zijn vervelende en agressieve inborst, zijn dranklust en zijn slordige levensstijl weinig geld had en moeilijk kon aarden. ¹⁴⁴ Hij trouwde zichzelf met een jong maar mooi meisje in Brabant. ¹⁴⁵
Lisse, Dirck van der (1607-1669)	Den Haag	Den Haag	1625-1626	Den Haag, Utrecht	-	-
Londerseel, Jan van (1578-1624)	Antwerpen	Rotterdam	1614-1615	Rotterdam, Rotterdam	Hij verkocht aan de magistraten in Delft (of: hij kreeg 108 gulden cadeau voor de schenking van) een kaart van Den Haag. ¹⁴⁶ Volgens Montias woonde hij destijds in Delft.	Zijn vrouw en zijn zwager/voormalig leermeester woonden in Rotterdam, waar hij jaren geleden heen was verhuisd om in de leer te gaan en te trouwen.
Man, Cornelis de (1621-1706)	Delft	Delft	Voor 1642, 1654-1706	-, Parijs/ Venetië, Den Haag/Den Haag, -	Hij kwam na periodes elders steeds terug naar Delft.	Kunstreis door Italië, waar hij meerdere jaren rijke cliënten heeft bediend. ¹⁴⁷ Er is gesuggereerd dat hij later nog enige tijd tegen het einde van zijn leven in Den Haag zou hebben gewoond, maar zoals eerder al is genoemd, waren Delft en Den Haag dermate verstrengeld dat deze verhuizingen vaak plaatsvonden. Hij is begraven in Delft.
Mander, Karel van (II) (1579-1623)	Kortrijk	Delft	1607-1616/1621-1623	?, Kopenhagen/ Kopenhagen, -	Hij was klaar met zijn opdracht en keerde huiswaarts.	Hij kreeg een opdracht van de Deense koning Christiaan IV om tapijten voor hem te ontwerpen. Hij woonde gedurende deze tijd in Kopenhagen.

¹⁴² Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 45.

¹⁴³ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 145.

¹⁴⁴ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 145-146.

¹⁴⁵ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 145-146.

¹⁴⁶ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 274.

¹⁴⁷ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel II*, 99-100.

Mander, Karel van (III) (1609-1670)	Delft	Kopenhagen	Ca. 1630	-, Kopenhagen/ Kopenhagen, Kopenhagen	Tijdelijk naar zijn geboorteplaats teruggekeerd.	Zijn vader, Karel van Mander II, werkte voor de Deense koning. Toen zijn vader overleed was Van Mander (III) veertien jaar en hij had een groot deel van zijn leven in Kopenhagen gepend. Hij verhuisde na de dood van zijn vader met zijn moeder naar Kopenhagen waar hij het grootste deel van zijn leven doorbracht.
Martens de Jonge, Jan (1610-1639)	Haarlem	Amsterdam	Ca. 1640	Amsterdam, Amsterdam	Het RKD plaatst Martens de Jonge tussen 1638 en 1646 in Delft. Hij heeft hiervoor met Bartholomeus van Bassen gewerkt (figuren in de kerkinterieurs van Van Bassen geschilderd), dus misschien heeft hij via Van Bassen werk kunnen verkopen op de Delftse markt?	Woonde vermoedelijk niet in Delft.
Mast, Dirck van der (1590-1662)	Delft	Delft	1627-1656	-	-	-
Mast, Herman van der (ca. 1550-1610)	Brielle	Delft	1597, voor 1610	Parijs? ¹⁴⁸ , Den Haag? ¹⁴⁹	Hij was geboren in Brielle, maar vertrok via Antwerpen (gezien zijn leeftijd een leerperiode?) naar het zuiden. Aangezien hij in 1597 in Delft opduikt is het goed mogelijk dat hij vluchtte voor de politieke onrust.	In 1580 werd ene Van der Mast ingeschreven bij het Lucasgilde in Den Haag. Herman is uiteindelijk in Delft gestorven, dus het is waarschijnlijk dat hij na enige tijd weer terugverhuisde naar Delft.
Merck, Jacob van der (1610-1664)	's-Gravendeel	Leiden	1628-1631	's-Gravendeel, Den Haag	Kwam vermoedelijk om in de leer te gaan.	Bleef actief in de steden rondom Delft.
Mierevelt, Jan van (1604-1633)	Delft	Delft	1619-1633	-	Zoon van Michiel van Mierevelt.	-
Mierevelt, Michiel van (1566-1641)	Delft	Delft	1578-1581/ 1583-1641	-, Utrecht/ Utrecht, Den Haag/ Den Haag, -	Zijn familie bleef sterk gegrond in Delft. Hij heeft de stad alleen tijdelijk verlaten.	Ging in Utrecht in de leer bij Anthonie Blocklandt van Montfoort, wiens oom en leraar in Delft had gewerkt tot 1572. Werkte later af en aan voor het hof in Den Haag. Hij zou naar Londen zijn gegaan in 1625 omdat hij door Koning Charles I van Engeland werd ontboden ter ere van zijn huwelijk met Henriette de Bourbon, ware het niet dat de pest toen woedde in Londen. ¹⁵⁰
Mierevelt, Pieter van (1596-1623)	Delft	Delft	1617-1623	-	Zoon van Michiel van Mierevelt.	-

¹⁴⁸ Hij was daar tot 1579, hij verscheen pas in 1597 in Delft.

¹⁴⁹ In 1580 is ene Van der Mast zonder voornaam ingeschreven in het Haagse Lucasgilde.

¹⁵⁰ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 46-47.

Mijtens (I), Daniël (1590-1648)	Delft	Den Haag	1590-1602	-, Den Haag	-	Zijn ouders kwamen uit Vlaanderen en reisden vrij snel door naar Den Haag. Mijtens was van 1617 tot 1634 hofschilder in Londen onder James I en later Charles I.
Molijn, Gerrit Jacobsz. (?-1644)	-	Delft	1617-1644	-	Zoon van Jacob Molijn?	-
Molijn, Jacob (ca. 1574-1649)	?	Delft	1595-1649	-	-	-
Molijn, Jan Jacobsz. (1619-na 1688)	Delft	Delft	1644-1688	-	-	-
Musscher (I), Jacob van (?-1623)	Emden	Delft	1603-1623	Italië, -	In 1603 getrouwd in Delft. Er is door Montias gesuggereerd dat de familie Musscher uit Antwerpen afkomstig was. Het was een familie van mennonieten. Deze religieuze groep trok uit Vlaanderen massaal naar Emden, vanwege de acceptatie van hun geloof daar. Later ging hij bij Van Mander (I) in de leer in Haarlem. ¹⁵¹ Mogelijk heeft hij daar contacten opgedaan die hem introduceerden bij mennonieten in Delft, waar hij uiteindelijk trouwde. Dit is enigszins aannemelijk gezien Van Mander afkomstig was uit dezelfde kringen van mennonieten uit Antwerpen. ¹⁵² Van Manders zoon verscheen enige jaren later in Delft (1607). Musscher keerde overigens voor hij naar Delft verhuisde vermoedelijk terug van een reis naar Italië.	-
Nes, Johan van (?-1650)	Delft	Delft	1617-1650	-, Frankrijk/Italië, -	Kwam terug van een kunstreis.	Ging op een kunstreis in 1623. Hij was in de leer geweest bij Michiel van Mierevelt en volgens Houbraken is hij enige jaren in Italië gebleven omdat hij voldoende talent had om ervan te leven. ¹⁵³
Neyt, Herman de (1588-1642)	Antwerpen	Delft	Voor 1642	Antwerpen, -	Hij was een rijk man met huizen in verschillende steden. Zijn vrouw en schoonfamilie kwamen uit Delft. Hij overleed er in 1642 bij zijn zwager.	-

¹⁵¹ Gerhardt, Robert E., "The Van Musscher Family of Artists," *Oud Holland* 120 (2007): 107-108.

¹⁵² Shank, David A., "Karel van Mander's Mennonite roots in Flanders," *Mennonite Quarterly Review* 79:2 (2005): 231.

¹⁵³ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel II*, 344.

Noorwits, Joost Pouwels (1623-1653)	Delft	Gestorven op zee	Voor 1642	-, Batavia	-	Vertrok met de VOC naar de Oost.
Nouts, Michiel (1628-1693)	Delft	Amsterdam	1648-1656	-, Amsterdam	Hij begon hier met het portretschilderen. Zijn familie kwam uit Antwerpen.	Hij trouwde in 1657 in Amsterdam en hij werd er muzikant. Hij bespeelde het carillon van het Paleis op de Dam en de Zuidertoren.
Nuys, Arien Jansz. van (?)	?	?	1640-1660	Rotterdam?, Den Haag?	Werkte in en rond Delft.	Werkte in en rond Delft.
Odekerken, Willem van (1600-1677)	Nijmegen	Delft	1643-1677	Den Haag, -	Ging in Den Haag in de leer. Hij verhuisde vervolgens naar Delft, waar hij veel interieurs in opdracht schilderde, maar ook schilderijen op doek.	
Oosterwijck, Maria van (1630-1693)	Nootdorp	Uitdam	Voor 1660	?, Leiden	Haar moeder heette Van Linschoten. Misschien familie van Adriaen van Linschoten?	-
Palamedesz., Anthonie (1602-1673)	Leith (Schotland)	Amsterdam	1621-1673	Leith, Amsterdam	Hij kwam vermoedelijk met zijn vader mee. Zijn vader was een juwelenslijper uit Antwerpen, die in Schotland is gaan wonen omdat hij werd ontboden door koning Jacob van Schotland. ¹⁵⁴ Toen Anthonie en zijn broer Palamedes bij het Lucasgilde werden ingeschreven, kregen ze de korting die alleen was weggelegd voor inwoners van de stad, wat er op wijst dat vader Palamedes al in Delft woonde. ¹⁵⁵ Vader Palamedes had voor zijn vertrek naar Schotland al in Delft gewoond, mogelijk gevlucht voor de Spaanse Inquisitie. ¹⁵⁶ Leerling van Hans Jordaens (I) en Michiel van Mierevelt.	Was in 1673 nog decaan bij het Lucasgilde in Delft. ¹⁵⁷ Hetzelfde jaar overleed hij in Amsterdam.
Palamedesz. Palamedes (1605-1638)	Leith (Schotland)	Delft	Voor 1627, 1632-1638	Leith, Antwerpen/ Antwerpen, -	Zie zijn broer Anthonie Palamedesz. Heeft zichzelf het schilderen geleerd. ¹⁵⁸	Aangezien zijn vader oorspronkelijk uit Antwerpen kwam is het mogelijke dat de jonge Palamedes bij familiekenissen of -leden op bezoek was.

¹⁵⁴ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 303.

¹⁵⁵ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 51.

¹⁵⁶ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 303.

¹⁵⁷ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 304.

¹⁵⁸ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 303.

Pastenax, Augustijn (?-1604)	Mechelen	Delft	1590-1604	Mechelen, -	Gereformeerde familie, gevlucht met zijn ouders. Hij trouwde in Delft in 1590. Zoon van Mathys Pastenax.	-
Pastenax, Jan Augustijnsz. (1593-1624)	Delft	Delft	1611-1624	-	Zoon van Augustijn Pastenax.	-
Pastenax, Mathys (1545-1606)	Mechelen	Delft	1589-1606	Mechelen, -	Werkte in Mechelen en Antwerpen. Gevlucht voor de politieke onrust ten gevolge van de Opstand.	-
Pick, Adam (1621-na 1658)	Delft	?	1642-1653 ¹⁵⁹	-, Leiden	-	Was herbergier, kunstverkoper en kunstenaar te Delft. Na het overlijden van zijn vrouw trouwde hij vrijwel meteen in Leiden. Het huwelijk in Leiden heeft niet lang geduurd: hij rommelde rond met andere vrouwen en besloot de stad te ontvluchten. ¹⁶⁰ Volgens Bredius een ware "losbol" die "amoureuze avonturen" beleefde. ¹⁶¹
Picolet, Cornelis (1626-1679)	Rotterdam	Rotterdam	1674	Rotterdam, Rotterdam	Was slechts kort aanwezig in de stad.	Heeft in veel andere plaatsen gewerkt, waaronder Stockholm. Vooral actief in Rotterdam.
Pijnacker, Adam (1620-1673)	Schiedam	Amsterdam	1649-1651 /1657	Frankrijk, Schiedam/ Lenzen an der Elbe, Schiedam	Twee korte periodes in de stad gewerkt.	Was actief in veel verschillende Hollandse steden. Heeft door Europa gereisd en aan het hof van Brandenburg gewerkt.
Plaat, Cornelis van der (ca. 1620-na 1658)	Delft	?	1643-1658	-	-	-
Plaat, Marinus van der (ca. 1585-?)	?	?	1607-1627	-	-	-
Ploy, Willem Jansz. (?)	?	?	1655-1675	-	-	-
Poel, Adriaen Lievensz. van der (1628-1671)	Delft	Leiden	Voor 1658	-, Leiden	-	-

¹⁵⁹ Bredius, Abraham, "Drie Delftsche schilders: Evert van Aelst, Pieter Jansz. van Asch en Adam Pick," *Oud-Holland* 6 (1888): 297.

¹⁶⁰ Bredius, "Drie Delftsche schilders," 296-298.

¹⁶¹ Bredius, "Drie Delftsche schilders," 298.

Poel, Egbert Lievensz. van der (1621-1664)	Delft	Rotterdam	1650-1654	-, Rotterdam/Rotterdam, Rotterdam	Keerde terug na een leerperiode en korte werkzame periode in Rotterdam.	Is in de leer geweest in Rotterdam. Vertrok definitief naar Rotterdam na de ontploffing van het kruithuis.
Post, Utrant Barhoutsz. (?)	?	?	1628-1651	-	-	-
Potter, Paulus (1625-1654)	Enkhuizen	Amsterdam	1646-1649	Amsterdam, Den Haag	Was 21 toen hij in Delft aankwam en liet zich vrij snel ook in Den Haag inschrijven. Hij kwam tegelijk met zijn vader naar Delft, maar hij trok door naar Amsterdam zodra hij zijn talent voldoende had ontwikkeld. Bovendien had hij met zijn ouders in Amsterdam gewoond.	Hij stond ingeschreven in beide gildes van Den Haag en Delft, zijn vertrek werd pas echt bezegeld toen hij naar Amsterdam trok. ¹⁶² Zijn vader woonde sinds 1647 in Den Haag en is in 1652 in Amsterdam begraven (zie Pieter Potter (I)).
Potter, Pieter (ca. 1600-1652)	Enkhuizen	Amsterdam	1646-1647	Amsterdam, Den Haag	-	-
Pruyssen, Maria van (1628-1655)	Delft	Delft	1650-1655	-	-	-
Pynas, Jacob (1592-na 1650)	Amsterdam	Delft	1632-1639/ na 1643	Leiden, Amsterdam /Amsterdam, -	Niet duidelijk waarom hij uit Leiden kwam. Over zijn terugkeer uit Amsterdam is te speculeren: hij keerde na twee jaar alweer terug, misschien omdat de markt in Amsterdam hem minder gunstig gezind was dan de markt in Delft?	Hij vertrok in dezelfde periode als veel andere succesvolle kunstenaars naar Amsterdam, merkt Montias op. In deze groep zaten onder ander Carel Fabritius en Pieter de Hoogh. ¹⁶³ Bovendien was hij in Amsterdam geboren en hij had er duidelijk een netwerk. Zo verbleef Rembrandt enige tijd bij Pynas, voordat Rembrandt op eigen benen ging staan. ¹⁶⁴ Hij bleef er maar twee jaar.
Rijk, Cornelia de (1653-1726)	Delft	Amsterdam	Voor 1671	-, Amsterdam	-	-
Rijck, Nicolaes van (1623-1666)	Delft	Delft	1651-1666	-, Waalwijk/ Waalwijk, -	Kwam terug nadat hij enkele jaren als baljuw in Waalwijk had gewerkt. Trouwde in Delft.	Vertrok naar Waalwijk voor een functie als baljuw.
Rijpervelt, Adriaen Bartholomeusz. van (1592-1644)	Delft	Delft	1607-1644	-	-	-
Rooswijk, Engel (1583-ca. 1645)	Haarlem	Delft	1616-1642	Leiden, Kopenhagen/	Hij was getrouwd met de zus van Harmen Bolgersteyn in Delft. Zijn eigen zus was getrouwd met Karel van Mander II.	Heeft tussen 1623 en 1640 regelmatig in Delft en Kopenhagen gewoond en gewerkt. Zijn zus

¹⁶² Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 177-178, 254-256.

¹⁶³ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 177-178.

¹⁶⁴ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel I*, 254.

				Kopenhagen, -		was bekend aan het Deense hof sinds Van Mander (II) er had gewerkt.
Rubens, Peter Paul (1577-1640)	Siegen	Antwerpen	1627	Rotterdam, Amsterdam	Reisde door Holland omdat hij op een geheime diplomatieke missie was om vrede te stichten tussen Spanje, Engeland en de Republiek.	Doorreis.
Ruyven, Pieter van (1651-1719)	Delft	Delft	1672-1679, 1714-1719	-, Den Haag/ Antwerpen, Den Haag/ Leiden, -	-	Ging eerst in de leer in Den Haag, om vervolgens nogmaals in de leer te gaan in Antwerpen. Vanaf 1688 heeft hij werkzaamheden voor het stadhoudelijk hof verricht. ¹⁶⁵
Santen, Gerrit van (ca. 1601-na 1687)	Delft	Den Haag	Voor 1629	-, Den Haag	-	Is vermoedelijk vrij snel na zijn opleiding richting Den Haag gegaan.
Savery, Jacob (I) (1592-na 1651)	Amsterdam	Amsterdam	1622	Amsterdam, Leiden	-	-
Schooten, Jacob Pouwelsz. van der (ca. 1610-1674)	Leiden	Delft	1639-1658	Leiden, -	Zijn vader Pouwels van der Schooten was naar Leiden vertrokken, maar een deel van de familie woonde nog in Delft. Hij trouwde er in 1639.	-
Schooten, Jan van der (?-1625)	Mechelen	Delft	1584-1625	Mechelen ¹⁶⁶ , -	Gevlucht voor de politieke onrust in het zuiden. Hij was gereformeerd.	-
Schooten, Jan Jansz. van der (voor 1584-1624)	Antwerpen	Delft	1584-1624	Antwerpen, -	Zijn ouders (waaronder vader Jan van der Schooten) vluchtten voor de Spaanse Inquisitie. Jan is op de vlucht naar Delft geboren.	-
Schooten, Pieter van der (ca. 1585-1642)	Delft?	Leiden?	1604-1611	Mechelen?, Leiden	Zijn ouders (waaronder vader Jan van der Schooten) vluchtten voor de Spaanse Inquisitie. Pieter is in Delft geboren of op de vlucht daarnaartoe.	Hij is in Leiden getrouwd in 1611. ¹⁶⁷

¹⁶⁵ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel III*, 290-291.

¹⁶⁶ Waarschijnlijk via Antwerpen: dit gebeurde vaker en zoon Pouwels van der Schooten is in 1584 in Antwerpen geboren.

¹⁶⁷ Bij de biografische informatie op zijn RKDartists-pagina wordt gezegd dat Pieter trouwde in 1609 in Leiden. Dit was echter zijn broer Pouwels. Bij de familiebanden wordt gezegd dat Pieter trouwde op 6 mei 1611. Zie:

https://rkd.nl/en/explore/artists/record?filters%5Bplaatsen%5D%5B0%5D=Delft&filters%5Bperiode%5D=1601%7C%7C1603&filters%5Bkwalificatie%5D%5B0%5D=painter&query=delft&sort%5Bsort_name%5D=asc&facets%5Bperiode%5D%5Bstart%5D=1601&facets%5Bperiode%5D%5Bend%5D=1604&facets%5Bperiode%5D%5Bgap%5D=1&start=36.

Schooten, Pieter Jansz. van der (voor 1593-1635)	Delft	Leiden	1611-1635	-, Leiden	Zoon van Jan Pietersz. van der Schooten (niet Jan van der Schooten).	Verschillende familieleden verhuisden in deze periode naar Leiden. Hij ging in 1611 in ondertrouw.
Schooten, Pouwels van der (1584-na 1619)	Antwerpen	?	1604-1609	Antwerpen, Leiden	Zijn ouders (waaronder vader Jan van der Schooten) vluchtten voor de Spaanse Inquisitie. Pouwels vluchtte als klein kind mee.	Hij trouwde in 1609 in Leiden.
Serange, Jan (1566-1624)	Keulen	Delft	1613-1624	Keulen,-	De kans is groot dat hij naar de Hollandse steden was getrokken vanwege de kansen die de markt in deze steden bood. Hij was in 1619 een kunsthandelaar en bij zijn dood in 1624 waren in zijn boedel veel kostbare tulpenbollen te vinden, twee goederen die voornamelijk via de Hollandse markt werden verhandeld. ¹⁶⁸	-
Sonjé, Jan Gabriëlsz. (1625-1697)	Delft	Rotterdam	1646-1654	-, Rotterdam	-	Hij verliet de stad na de explosie van het kruithuis te Delft.
Spanjaert, Jan (1589-1664)	Amsterdam	Amsterdam	1632-1655	Amsterdam, Amsterdam	Hij is mogelijk met zijn eerste vrouw, die onbekend is, getrouwd in Delft. Zij is in de Nieuwe Kerk aldaar begraven. Zijn tweede vrouw kwam eveneens uit Delft.	-
Spriet, Joan van der (1661-?)	Delft	?	1675-1682	-, Londen	-	Houbraken zegt: "Dees werd meê een goed pourtretschlder, en trok naar Engeland, daar hy trouwde en t' zedert gebleven is." ¹⁶⁹
Stael, Pieter (1576-1622)	Maastricht	Delft	1591-1622	Maastricht, Lanaken/ Lanaken, -	-	Reisde terug naar Lanaken om de erfenis van zijn vader te regelen.
Stangerus, Cornelis (1616-1667)	Delft	Middelburg	Voor 1654	-, Leiden	-	-
Steen, Jan (1626-1679)	Leiden	Leiden	1654-1657	Den Haag, Warmond	Hij huurde een brouwerij met zijn vader. Vanwege een tegenvallende economie lukt het niet rond te komen.	Hij verliet Delft omdat zijn brouwerij door economische problemen geen winst draaide.
Steenwijck, Harmen (1612-1656)	Delft	?	1633-1656	-, ?/ Leiden, Indonesië	Aangezien hij op zijn 22 ^e terugkwam uit Leiden is de kans groot dat hij daar heeft gestudeerd of dat hij daar in de leer is geweest. Teruggekeerd naar Delft, waar zijn vader woonde en werkte.	Vermoedelijk is hij voor 1633 in Leiden in de leer geweest, net als zijn broertje vanaf 1633. Die ging in de leer bij hun oom David Bailly.

¹⁶⁸ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 207.

¹⁶⁹ Houbraken, *De Grootte Schouburgh Deel III*, 286.

						Later is Harmen met de VOC naar de Oost gevaren.
Steenwijck, Pieter (ca. 1615-na 1656)	Delft	?	1642-1644	-, Leiden/Leiden, Leiden	Hij kwam na zijn leerperiode kort terug naar Delft. Broer van Harmen Steenwijck.	Hij ging eerst in de leer bij zijn oom David Bailly. Hij keerde na een korte tijd in Delft terug naar Leiden.
Stuling, Abraham Lambrechtsz. (1591-1639)	Delft	Gestorven op zee, nabij Japan	1626	-, Batavia	-	Vertrok met de VOC richting de Oost.
Stuyling, Justus (ca. 1595-na 1639)	Delft	?	Voor 1620	-, Marrakesh	-	Hij werd door de Nederlandse ambassadeur Jacques Fabre geïntroduceerd aan het hof van Mulay Zaydan. Hij schilderde er fresco's in het Al-Badi paleis. Hij is na 1624 mogelijk naar Brazilië doorgereisd. Waarschijnlijk een familielid van Abraham Stuling. ¹⁷⁰
Thielt, Jan van (?-1602)	Mechelen	Delft	1585-1602	Antwerpen, -	Kwam na de Val van Antwerpen naar Delft. Vermoedelijk gevlucht voor de Spaanse Inquisitie.	-
Tol, Maerten van (1589-1655 of 1656)	?	Dordrecht	Ca. 1610	-, Leiden	-	-
Tol, Hendrick van (?-voor 1639)	?	Delft	1623-1625	-	-	-
Ulfeldt, Jakob Mogensen (1600-1670)	Denemarken	?	1626	Denemarken, Denemarken ?	Hij was een leerling van Jacob Vosmaer. Gezien het contact tussen Denemarken en verscheidene Delftse schilders, is de kans groot dat het contact tot stand is gekomen door de Van Manderfamilie of een andere Delftse schilder die in Denemarken heeft gewoond.	Verder geen tekenen van leven bekend in Holland, teruggegaan naar Denemarken?
Vapoer, Hendrick Arentsen (ca. 1585-1633)	Delft	Surat (India)	Voor 1611	-, Rotterdam	-	Hij was een in Delft geboren schilder en koopman, die via Rotterdam naar de Oost reisde met de VOC. Zwager van Justus Stuyling, oom van Jacob Willemsz. Delff. ¹⁷¹ Hij werkte

¹⁷⁰ Bok, Maarten Jan, "European Artists in the Service of the Dutch East India Company," in *Mediating Netherlandish Art and Material Culture in Asia*, red. Thomas DaCosta Kaufmann, M. North (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014), 187.

¹⁷¹ Bok, "Artists in the Dutch East India Company," 187.

						voor de VOC, maar is ook actief geweest bij hoven in Azië. ¹⁷²
Velsen, Jacob Jansz. van (?-1656)	Delft	Amsterdam	Ca. 1625-1650	-, Amsterdam	-	-
Venne, Adriaen van de (1589-1662)	Delft	Den Haag	Voor 1605	-, Leiden	-	Ging studeren aan de universiteit van Leiden.
Verbrugge, Gijsbert Andriesz. (1637-1730)	Leiden	Delft	1665-1730	Leiden, -	-	-
Verhulst, Elias (ca. 1575-1601)	Mechelen	Delft	1589-1601	Mechelen, -	Hij trouwde in Delft in 1589, waarschijnlijk gevlucht in de nasleep van de politieke onrust in het zuiden.	-
Verhulst, Francois (?-1624)	Mechelen	Delft	1602-1624	Mechelen, -	Hij trouwde in Delft in 1602 en werd in 1606 lid van de gereformeerde kerk, waarschijnlijk gevlucht voor de politieke onrust in het zuiden.	-
Verkolje, Jan (1650-1693)	Amsterdam	Delft	1672-1693	Amsterdam, -	Trouwde in Delft in 1672.	-
Verlinde, Hans (?-1624)	Mechelen	Delft	1605-1624	Rotterdam, -	Kwam in 1594 in Rotterdam aan vanuit Mechelen als tapijtwerker en schilder. De kans is groot dat hij van oude vrienden uit Mechelen hoorde dat hij werk kon vinden in de tapijtindustrie in Delft: andere Vlaamse schilders hadden zich als tapijtwerker van vaste inkomsten voorzien in dienst van Franchoy's Spierinx. ¹⁷³	-
Vermeer, Johannes (1632-1675)	Delft	Delft	1653-1675	-	-	-
Verschoor, Willem (ca. 1630-1678)	Delft	Delft	1653-1678	-	-	-
Verschuren, Jan (1621-1674)	?	Delft	1671-1674	Amsterdam,-	-	-

¹⁷² Bok, "Artists in the Dutch East India Company," 187.

¹⁷³ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 47-48.

Vinne, Vincent van der (I) (1628-1702)	Haarlem	Haarlem	1680	Rotterdam, Den Haag	Was op reis door Holland en Utrecht.	Doorreis.
Vlieger, Simon de (1600-1653)	Rotterdam	Weesp	1634-1637	Rotterdam, Amsterdam	Kreeg opdrachten van de stad. ¹⁷⁴	Ging naar Amsterdam omdat hij een opdracht kreeg voor de intocht van koningin Maria de' Medici in Amsterdam. Hij is waarschijnlijk vaker verhuisd voor een opdracht.
Vliet, Hendrick van (1611-1675)	Delft	Delft	1632-1675	-	-	-
Vliet, Willem van (1584-1642)	Delft	Delft	1615-1642	-	-	-
Vosmaer, Abraham (1618-na 1660)	Delft	?	1639-1650	-, Brielle	-	-
Vosmaer, Christiaan (?)	?	?	1614	-	-	-
Vosmaer, Daniël (1622-1666)	Delft	?	1650-1665	-, Brielle	-	Broer van Abraham en Nicolaes Vosmaer. Abraham was enige jaren eerder naar Brielle verhuisd. Hij was een neef van Jacob Vosmaer.
Vosmaer, Jacob (1584-1641)	Delft	Delft	1608-1641	-, Rome/Rome, -	Kwam terug na zijn reis naar Rome.	Maakte van 1607 tot 1608 een reis naar Rome. ¹⁷⁵
Vosmaer, Jan (ca. 1610-1640)	Delft	?	Voor 1640	-	Zoon van Jacob Vosmaer.	-
Vosmaer, Nicolaes Arentsz. (1624-1664)	Delft	Delft	1645-1664	-	-	-
Vrel, Jacob (?)	?	?	1654-1662	?, Haarlem?	-	-
Vries, Jochem de (ca. 1600-1670)	Sneek	Delft	1628-1670	Sneek, -	Hij was een schilder van zeegezichten. Hij was redelijk succesvol in Delft. Vermoedelijk was hier een grotere markt voor zeegezichten dan in Sneek, aangezien het een plaatselijk specialisme was. ¹⁷⁶	-
Vromans, Abraham	?	Delft	1621-1660	-	-	-

¹⁷⁴ Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 188-189.

¹⁷⁵ Houbraken, *De Groote Schouburgh Deel I*, 118.

¹⁷⁶ Bakker, *Gezicht op Leeuwarden*, 240; Montias, *Artists and Artisans in Delft*, 179.

Pietersz. (?-1660)						
Vromans (I), Pieter (?-1606)	Walem (Mechelen)	Delft	1586-1606	Antwerpen, -	Werd in 1588 lid van de calvinistische gemeenschap in Delft. Vanuit Mechelen via Antwerpen gevlucht voor de Spaanse Inquisitie.	-
Vromans (II), Pieter (1578-1654)	Antwerpen	Delft	1609-1654	Antwerpen, -	Kwam met zijn vader Pieter Vromans (I) naar Delft. Hij trouwde er in 1609 en werd in 1612 poorter. Gevlucht voor de Spaanse Inquisitie.	-
Vromans (III), Pieter (?-1654)	Antwerpen	Delft	1635-1654	Antwerpen, -	Kwam met zijn vader Jan Vromans naar Delft, op de vlucht voor de politieke onrust in het Zuiden.	-
Wessel, Isaac van (?)	?	?	1669-1674	-	-	-
Weyts, Pouwels (?-1629)	Dordrecht	Delft	1620-1629	Leiden, Den Haag/Den Haag, -	Hij kwam uit Leiden en werd de eerste professionele kunsthandelaar in Delft. Economisch motief lijkt voor de hand te liggen.	Hij heeft enkele jaren op de kermis en het binnenhof van Den Haag gestaan om handel te drijven.
Witmont, Heerman (1602-1684)	?	Delft	1644-1684	Amsterdam, -	Dook na zijn leertijd in Amsterdam voor het eerst in Delft op.	-
Witte, Emanuel de (1617-1692)	Alkmaar	Amsterdam	1637-1639, 1641-1650	Alkmaar, Rotterdam/Rotterdam, Amsterdam	Ging eerst in de leer bij Evert van Aelst. Hij kwam er later zijn carrière starten.	Succesvol schilder, trok naar Amsterdam.
Wyer, Jacques van der (?-1614)	Mechelen	Delft	1591-1614	Mechelen, -	In 1591 in Delft getrouwd. Hij werd er in datzelfde jaar lid van de gereformeerde gemeenschap. Gevlucht voor de Spaanse Inquisitie en de daaropvolgende economische malaise.	-
Wyntges, Geertgen (1636-1712)	Delft	Delft	Voor 1658, 1677-1712	-, Voorburg/Amsterdam, -	Was geboren in Delft. Ze was in Amsterdam dienstmeid van Maria van Oosterwijck. Van Oosterwijck was tevens haar leermeester.	Voorburg ligt erg dichtbij Delft.

2.2.2 Indeling van migratiemotieven van schilders uit Delft in categorieën

Nu volgt de indeling van de bovengenoemde schilders in de vijf categorieën: Economisch, In de leer, Reis, Vlucht, Sociaal. Deze tabel is opgenomen om inzichtelijk te maken welke keuzes ik heb gemaakt met de verdeling.

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Aelst, Evert van		
Aelst, Willem van		Economisch, reis
Asch, Jan van		
Asch, Pieter van		
Ast, Balthasar van der		
Baldi, Pier Maria	Reis	Reis
Balkenende, Sybrandt	Sociaal	
Bassen, Bartholomeus van	Economisch	
Beauregaert, Anthonie		
Beauvois, Carel de	Economisch	Sociaal
Beck, David		In de leer, economisch
Beijeren, Abraham van	Sociaal, economisch	Sociaal
Bellechiere, Thomas	Sociaal	
Benier, F.		
Berch, Mattheus Gillisz. de		
Bergh, Gillis Gillisz. de		
Bolgersteyn, Harmen van		
Bramer, Henricus		
Bramer, Leonaert	Sociaal, economisch	Reis
Breydel, Paulus		
Bronckhorst, Claes		
Bronckhorst, Pieter van		Reis
Bundel, Willem van den	Sociaal, vlucht	In de leer, sociaal
Burcht, Jan van der	Economisch, sociaal, vlucht	
Burgh, Hendrick van der	Sociaal	
Burgh, Jacob Pietersz.	Economisch	
Clinck, Gerrit Claesz.	Sociaal	Reis
Cluyt, Pieter Dircksz. (ca. 1580- ca. 1645)		
Coesermans, Johannes (?)		
Cooge, Abraham de	Economisch	
Cool, Jan Daemen	In de leer, sociaal	
Cornelisz., Dirck		

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Corssendonck, Abraham Ariensz.		
Corssendonck, Ary Jacobsz. (II)		
Couwenbergh, Christiaan van	sociaal	in de leer, economisch
Couwenbergh, Gillis van (II)		sociaal
Couwenbergh, Nicolaes		Reis
Czwiczek, Mathias	Reis	Reis
Dalens, Dirck	Economisch	Reis
Dame Rietwijk, Cornelis		
Decker, Jan Willemsz.		
Decker, Willem Jansz.	Sociaal	
Delff, Adriaen Cornelisz.		
Delff, Cornelis Jacobsz.	Sociaal	Economisch
Delff, Jacob Willemsz. (I)	Economisch	
Delff, Jacob Willemsz. (II)		
Delff, Rochus Jacobsz.		
Delff, Willem Jacobsz.		
Denysz, Jan		
Denies, Isaac		In de leer, sociaal
Dijck, Floris van		Reis
Dorst, Pieter Adriaensz. den	Sociaal	Economisch
Douw, Dirck Reiniersz. van der		
Douw, Huyg Dirksz. van der		
Dubois, Eduard	In de leer	In de leer
Elsevier, Louwijs Aernouts	Economisch, sociaal	
Fabritius, Carel	Economisch, sociaal	
Fangaert, Simon	Sociaal	Economisch
Fée, Floris de la	In de leer	Sociaal
Finson, Pieter		
Frijtom, Frederik van		
Fuijck, Maerten van der		
Geel, Jacob van		Vlucht
Gelder, Justus de	Sociaal	Economisch
Gewalt, Aernout	In de leer	Sociaal
Gils, Jan Pietersz. van	Economisch	
Grimani, Huybrecht Jacobsz.	Economisch, sociaal	Reis
Gouda, Adriaen Arentsz.	Sociaal	Reis, sociaal

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Groenewegen, Pieter Anthonisz. van	Sociaal	Reis
Haes, Johannes de		
Hals, Jan (I)		Sociaal
Hardy, Carel	Economisch	
Heyndricksz. Quiter, Edo		
Hoef, Abraham van der		
Hoendermans, Johannes		
Hoevenaer, Pieter		
Hondecoeter, Adriaen de	Vlucht, sociaal	
Hondecoeter, Gillis de	Vlucht, sociaal	Sociaal
Hondecoeter, Hans de	Vlucht, sociaal	
Hondecoeter, Niclaes (II)		
Hondecoeter, Niclaes Gillisz. (II)	Sociaal	
Hondecoeter, Niclaes Jansz. de	Vlucht, sociaal	
Hondecoeter, Nicolaes Jansz. de		Sociaal
Hooch, Pieter de	Sociaal	Economisch
Houckgeest, Gerard	Sociaal	
Houven, Abraham van der	Sociaal	Reis
Isendoorn, Antonie van	Sociaal	
Jacobsz., Pouwel		
Jansz. Dirck		Reis
Jongh, Ludolf de	In de leer	In de leer
Jordaens, Abraham	Sociaal	
Jordaens (I), Hans	Vlucht	
Jordaens (IV), Hans	Sociaal	Reis
Jordaens, Philipp		
Jordaens, Simon	Vlucht, sociaal	Sociaal
Jordaens, Symon (II)		
Junius, Isaac	Economisch	Economisch
Kerckhoven, Willem		
Kick, Simon		Sociaal
Kock, Jan Everse		
Lande, Willem van de		
Legouch, Pieter		
Lier, Joris van	Sociaal	Reis
Linde, Andries Pietersz. van der		

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Linschoten, Adriaen Cornelisz. van		Reis, in de leer, sociaal
Lisse, Dirck van der		
Londerseel, Jan van	Economisch	Sociaal
Man, Cornelis de	Sociaal	Reis
Mander, Karel van (II)	Sociaal	Economisch
Mander, Karel van (III)	Sociaal	Sociaal, economisch
Martens de Jonge, Jan	Sociaal?	
Mast, Dirck van der (1590-1662)		
Mast, Herman van der	Vlucht	
Merck, Jacob van der	In de leer	
Mierevelt, Jan van		
Mierevelt, Michiel van	Sociaal	In de leer, economisch
Mierevelt, Pieter van		
Mijtens (I), Daniël		Sociaal
Molijn, Gerrit Jacobsz.		
Molijn, Jacob		
Molijn, Jan Jacobsz.		
Musscher (I), Jacob van	Sociaal, vlucht	
Nes, Johan van		Reis, economisch
Neyt, Herman de	Sociaal	
Noorwits, Joost Pouwels		Reis
Nouts, Michiel		Sociaal, economisch
Nuys, Arien Jansz. van		
Odekerken, Willem van	Economisch	
Oosterwijck, Maria van		
Palamedesz., Anthonie	Sociaal, in de leer	
Palamedesz. Palamedes	Sociaal	Sociaal?
Pastenax, Augustijn	Vlucht, sociaal	
Pastenax, Jan Augustijnsz.		
Pastenax, Mathys	Vlucht	
Pick, Adam		Sociaal
Picolet, Cornelis		Economisch
Pijnacker, Adam	Economisch	Economisch
Plaat, Cornelis van der		
Plaat, Marinus van der		
Ploy, Willem Jansz.		

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Poel, Adriaen Lievensz. van der		
Poel, Egbert Lievensz. van der		In de leer
Post, Utrant Barhoutsz.		
Potter, Paulus	Sociaal	Sociaal
Potter, Pieter		
Pruyssen, Maria van		
Pynas, Jacob		Sociaal
Rijk, Cornelia de		
Rijck, Nicolaes van	Sociaal	Economisch
Rijpervelt, Adriaen Bartholomeusz. van		
Rooswijk, Engel	Sociaal	Sociaal
Rubens, Peter Paul	Reis	Reis
Ruyven, Pieter van	Sociaal	In de leer, economisch
Santen, Gerrit van		
Savery, Jacob (I)		
Schooten, Jacob Pouwelsz. van der	Sociaal	
Schooten, Jan van der	Vlucht	
Schooten, Jan Jansz. van der	Vlucht, sociaal	
Schooten, Pieter van der	Vlucht, sociaal	Sociaal
Schooten, Pieter Jansz. van der		Sociaal
Schooten, Pouwels van der	Vlucht, sociaal	Sociaal
Serange, Jan	Economisch	
Sonjé, Jan Gabrielsz.		
Spanjaert, Jan	Sociaal	
Spriet, Joan van der		Economisch, sociaal
Stael, Pieter		Sociaal
Stangerus, Cornelis		
Steen, Jan	Economisch	Economisch
Steenwijck, Harmen	Sociaal	In de leer, reis
Steenwijck, Pieter		In de leer
Stuling, Abraham Lambrechtsz.		Reis
Stuyling, Justus		Reis, economisch
Thielt, Jan van (?-1602)	Vlucht	
Tol, Maerten van (1589-1655 of 1656)		
Tol, Hendrick van		

Naam	Reden immigratie	Reden emigratie
Ulfeldt, Jakob Mogensen	In de leer, reis	
Vapoer, Hendrick Arentsen		Reis
Velsen, Jacob Jansz. van		
Venne, Adriaen van de		
Verbrugge, Gijsbert Andriesz.		
Verhulst, Elias	Vlucht, sociaal	
Verhulst, Francois	Vlucht, sociaal	
Verkolje, Jan	Sociaal	
Verlinde, Hans	Vlucht, economisch, sociaal	
Vermeer, Johannes		
Verschoor, Willem		
Verschuren, Jan		
Vinne, Vincent van der (I)	Reis	Reis
Vlieger, Simon de		Economisch
Vliet, Hendrick van		
Vliet, Willem van		
Vosmaer, Abraham		
Vosmaer, Christiaan		
Vosmaer, Daniël		Sociaal
Vosmaer, Jacob		Reis
Vosmaer, Jan		
Vosmaer, Nicolaes Arentsz.		
Vrel, Jacob		
Vries, Jochem de	Economisch	
Vromans, Abraham Pietersz.		
Vromans (I), Pieter	Vlucht	
Vromans (II), Pieter	Vlucht, sociaal	
Vromans (III), Pieter	Vlucht, sociaal	
Wessel, Isaac van		
Weyts, Pouwels	Economisch	Economisch
Witmont, Heerman		
Witte, Emanuel de	In de leer, economisch	Economisch
Wyer, Jacques van der	Vlucht, sociaal	
Wyntges, Geertgen	Sociaal	

2.3 Bronnenlijst

Bakker, Piet. *Gezicht op Leeuwarden: Schilders in Friesland en de markt voor schilderijen in de Gouden Eeuw*. Academisch proefschrift kunstgeschiedenis Universiteit van Amsterdam, 2008.

Bakker, Piet, "Schilderkunst in Leeuwarden: samenhang en continuïteit." In H. Oly en G. de Vries red., *Leeuwarden in de Gouden Eeuw* (Hilversum: Verloren, 2016), 181-215.

Bok, Maarten Jan. "European Artists in the Service of the Dutch East India Company." In *Mediating Netherlandish Art and Material Culture in Asia*, redactie Thomas DaCosta Kaufmann, M. North, 177-204. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.

Bredius, Abraham. "Italiaansche schilderijen in 1672, door Amsterdamsche en Haagsche schilders beoordeeld: I." *Oud Holland* 4 (1886): 41-46.

Bredius, Abraham. "Drie Delftsche schilders: Evert van Aelst, Pieter Jansz. van Asch en Adam Pick." *Oud-Holland* 6 (1888): 289-298.

Eekhoff, Wopke, *De Stedelijke Kunstverzameling van Leeuwarden*. Leeuwarden: 1875.

Gerhardt, Robert E. "The Van Musscher Family of Artists." *Oud Holland* 120 (2007): 107-129.

'Hermannus Pieters Collenius'. Universiteit van Amsterdam (Ecartico). Geraadpleegd 16 mei 2021.
<http://www.vondel.humanities.uva.nl/ecartico/persons/1943>.

Hofstede de Groot, Cornelis. "Het vriendenalbum van Wijnand Simonszoon de Geest." *Oud Holland* 7 (1889): 235-240.

Houbraken, Arnold. *De Grootte Schouburgh Der Nederlantsche Konstschilders En Schilderessen, Waar Van 'Er Vele Met Hunne Beeltenissen Ten Tooneel Verschynen, en hun Levensgedrag en Kunstwerken beschreven worden : Zynde Een Vervolg Op Het Schilderboek Van K. Van Mander Deel I*. Den Haag: Swart, Boucquet en Gaillard, 1753, fotografische herdruk, Amsterdam: B. M. Israël, 1976.

Huisman, Gerda C. "'Dulcia non meruit qui non gustavit amara': De Grootte Tour van Tjepcke van Eminga, 1678-1682." In H. Oly en G. de Vries red., *Leeuwarden in de Gouden Eeuw* (Hilversum: Verloren, 2016), 165-181.

Karstkarel, Peter. "Eekhoffs geschiedenis van de schilders, tekenaars en graveurs in Friesland tot 1875." C.P. Hoekema, Peter Karstkarel en Ph.H. Breuker. *Eefhoff en zijn werk: Leven en werken van Wopke Eekhoff (1809-1880) stadsarchivaris van en boekhandelaar te Leeuwarden*. Leeuwarden: Friese Pers Boekerij bv, 1980: 105-170.

Moser, Nelleke. "De kapitein in zijn labyrint: Het veelzijdige schrijverschap van Haring van Harinxma (1604-1669)." *De Zeventiende Eeuw* 20 (2004): 143-159.

Scholten, Frits en Joanna Woodall. "Netherlandish artists on the move." *Netherlands Yearbook for History of Art/Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 63.1 (2013): 6-39.

Shank, David A. "Karel van Mander's Mennonite roots in Flanders." *Mennonite Quarterly Review* 79:2 (2005): 231+.¹⁷⁷

Straat, H.L.. "Lambert Jacobsz, Schilder." In: *De Vrije Fries* 28 (1928): 53-94.

Van Gool, Johan. *De Nieuwe Schouburg der Nederlantsche Kunschilders en Schilderessen: Waer in de Levens- en Kunstbedryven der tans levende en reets overleedene Schilders, die van Houbraken, noch eenig ander Schryver, zyn aangeteekend, verhaelt worden*. Den Haag: 1750, fotografische herdruk, Soest: Da Vaco Publishers, 1971.

Vermeulen, Filip. "Greener pastures? Capturing artists' migrations during the Dutch Revolt." *Netherlands Yearbook for History of Art/Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek Online* 63.1 (2013): 40-57.

---

¹⁷⁷ Paginanummers zijn niet bekend, dit is de notitie die wordt gesuggereerd door de uitgever.